

RAPORT

Rekomendacje w zakresie zastosowania sztucznej inteligencji w sądownictwie i prokuraturze

Raport przygotowany przez
Grupę Roboczą ds. Sztucznej Inteligencji
Podgrupa ds. etyki i prawa

Ministerstwo
Cyfryzacji

GRAi

GRUPA ROBOCZA
DS. SZTUCZNEJ INTELIGENCJI

Ani Rada Ministrów, ani żadna osoba działająca w imieniu Rady Ministrów nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania zamieszczonych w niniejszym materiale informacji. Wyłącznie odpowiedzialność za treści zawarte w niniejszym dokumencie ponosi grupa ekspertów Grupy Roboczej ds. Sztucznej Inteligencji. Poglądy wyrażone w tym dokumencie odzwierciedlają opinię grupy ekspertów Grupy Roboczej ds. Sztucznej Inteligencji i w żadnym wypadku nie mogą być postrzegane jako oficjalne stanowisko Rady Ministrów ani jej poszczególnych członków.

Warszawa, październik 2023

Grupa robocza ds. etyki i prawa sztucznej inteligencji

Raport przygotowała podgrupa ds. etyki i prawa działająca w ramach Grupy Roboczej ds. Sztucznej Inteligencji (GRAI) przy Ministerstwie Cyfryzacji.

Zasadniczym celem podgrupy jest wsparcie rozwoju polskiego ekosystemu sztucznej inteligencji w zakresie etyki i prawa. Podgrupa składa się z kilkudziesięciu ekspertów i ekspertek, specjalizujących się w różnych dziedzinach prawa, jak również osób zainteresowanych etycznym wymiarem sztucznej inteligencji. W ramach podgrupy powołano zespół do spraw sądownictwa, prokuratury, pomocy prawnej, biznesu i nauki, który przygotował przedstawione w raporcie rekomendacje.

Prace podgrupy ds. etyki i prawa obejmują między innymi wsparcie w zakresie ewaluacji i dalszego rozwoju „Polityki dla rozwoju sztucznej inteligencji w Polsce od roku 2020” (dalej: Polityka AI).¹ Ponadto podgrupa służy wypracowaniu koncepcji i przedstawieniu rekomendacji dotyczących rozwoju sztucznej inteligencji, jej ram prawnych, zmian legislacyjnych i dobrych praktyk. W tym duchu należy odczytywać przedstawione rekomendacje.

Raport sporządził zespół w składzie (kolejność alfabetyczna):

Autorzy:

Anna Bednarek – adwokat
Michał Kotalczyk – asesor sądowy
Tomasz Kuźma – sędzia
**Klaudia Maciejewska – prawniczka,
doktorantka wdrożeniowa, product
managerka**
Konrad Wasik – sędzia
Dominik Wilga – aplikant sędziowski
Marta Wróblewska – radca prawna

Wsparcie merytoryczne:

Michał Kosobudzki
Piotr Krzak
Karina Kunc-Urbańczyk
Karolina Rokita
Ewa Ropka
Anna Terpin
Rafał Wieczerek

Pracami zespołu kierował asesor sądowy Michał Kotalczyk.

¹ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP2021000023/O/M20210023.pdf> - dostęp 13.09.2023 r.

Spis treści

WSTĘP.....	4
1. CZYM JEST SZTUCZNA INTELIGENCJA?	4
2. WYKORZYSTANIE SZTUCZNEJ INTELIGENCJI W SĄDOWNICTWIE.....	5
3. CELE RAPORTU I ZADANIA	10
REKOMENDACJE O CHARAKTERZE OGÓLNYM.....	13
4. ELEKTRONICZNE POSTĘPOWANIE UPOMINAWCZE	13
5. PORTAL ORZECZEŃ SĄDÓW POWSZECHNYCH	16
6. PESEL-SAD	17
7. DIGITALIZACJA AKT SĄDOWYCH	18
A. <i>Etapy wdrożenia</i>	18
B. <i>Portal do wszczęcia postępowania</i>	20
C. <i>System wspierający pracę sędziego</i>	20
D. <i>Integracja systemu do prowadzenia spraw sądowych z bazami danych</i>	21
E. <i>Digitalizacja akt sądowych w innych krajach</i>	22
8. PROK-SYS	24
REKOMENDACJE O CHARAKTERZE SZCZEGÓŁOWYM.....	27
9. AUTOMATYCZNA TRANSKRYPCJA PRZEBIEGU ROZPRAWY DO PISEMNEGO PROTOKOŁU	27
10. SYSTEM DO TWORZENIA WYROKÓW ŁĄCZNYCH.....	28
11. 3. CHATBOT UZUPEŁNIAJĄCY BIURA OBSŁUGI INTERESANTA	29
12. SYSTEM DO ROZPOZNAWANIA WNIOSKÓW O ZWOLNIENIE OD KOSZTÓW SĄDOWYCH ORAZ O PRYZYCNIE PEŁNOMOCNIKA Z URZĘDU.....	30
13. SYSTEM DO WYSZUKIWANIA PODOBNYCH SPRAW.....	31
14. SYSTEM DO TWORZENIA PROJEKTÓW UZASADNIENI, KTÓRY UWZGLĘDNIŁBY STYL REFERENTA	31
15. REJESTR SPADKOWY ORAZ NOTARIALNY REJESTR TESTAMENTÓW.....	32
16. ANALIZA ETATYZACJI I OBCIĄŻENIA PRACĄ SĄDÓW PRZEZ SZTUCZNĄ INTELIGENCJĘ	33
17. ANALIZA STATYSTYKI SĄDOWEJ PRZEZ SZTUCZNĄ INTELIGENCJĘ	34
18. TŁUMACZENIE ROZPRAWY NA ŻYWO	35
19. WYKORZYSTANIE TRANSLATORÓW DO SPORZĄDZANIA TŁUMACZEŃ PISM SĄDOWYCH.	35
20. SYSTEM DO ANALIZY ZAWIADOMIEŃ O PRZESTĘPSTWIE I OCENY DOWODÓW W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM	36
REKOMENDACJE WDROŻENIOWE	37
21. CENTRUM ROBOTYZACJI PROCESÓW MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI.....	37
22. PRAKTYCZNE ASPEKTY WDROŻENIA SZTUCZNEJ INTELIGENCJI W SĄDOWNICTWIE.....	38
23. ZAGROŻENIA W ZAKRESIE WDROŻENIA SZTUCZNEJ INTELIGENCJI W SĄDOWNICTWIE Z UWZGLĘDNIENIEM DOŚWIADCZEŃ Z WPROWADZENIA SYSTEMU LOSOWEGO PRZYDZIAŁU SPRAW	39

Wstęp

Rozwój technologiczny jest dostrzegalny w każdej sferze i dziedzinie życia. Oparty jest na nowym rodzaju procesów, funkcji organizacyjnych, interakcji człowieka z maszyną w pracy i codziennym życiu oraz na autonomiczności maszyn. Zarówno obecny, jak i przyszły rozwój innowacyjnych narzędzi i rozwiązań technologicznych opiera się na wykorzystaniu danych. Dostępne technologie cyfrowe zapewniają szerokie możliwości cyfryzacji wymiaru sprawiedliwości. Sądy i prokuratura coraz częściej wykorzystują w swojej działalności nowoczesne narzędzia informatyczne i dokumenty elektroniczne. Jesteśmy przekonani, że powinniśmy również wykorzystać szansę, jaką daje rozwój sztucznej inteligencji.

1. Czym jest sztuczna inteligencja?

Sztuczna inteligencja (ang. *artificial intelligence*; dalej: AI) nie ma jednej definicji legalnej. W wielu państwach i organizacjach międzynarodowych trwają prace nad jej uregulowaniem. Także w dyskursie technologicznym i biznesowym nie osiągnięto konsensusu co do rozumienia przedmiotowego pojęcia. Niniejsze rekomendacje opierają się na pojęciach przyjętych w „Polityce dla rozwoju sztucznej inteligencji w Polsce od 2020 roku”. W tym dokumencie AI zdefiniowano jako dziedzinę wiedzy obejmującą m.in. sieci neuronowe, robotykę i tworzenie modeli zachowań inteligentnych oraz programów komputerowych symulujących te zachowania, włączając w to również uczenie maszynowe (ang. *machine learning*), głębokie uczenie (ang. *deep learning*) oraz uczenie wzmacnione (ang. *enforcement learning*).

„**System sztucznej inteligencji**” (dalej: system AI) został zdefiniowany jako „system oparty na koncepcji maszyny, która może wpływać na środowisko, formułując zalecenia, przewidywania lub decyzje dotyczące zadanego zestawu celów. Czyni to, wykorzystując dane wejściowe, dane maszynowe lub ludzkie do postrzegania rzeczywistych lub wirtualnych środowisk, streszczania takiego postrzegania w modele ręcznie lub automatycznie oraz wykorzystywania interpretacji modeli do formułowania opcji wyników”.

Należy wspomnieć o toczących się pracach nad Aktem w sprawie sztucznej inteligencji (dalej: AIA), czyli rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającym zharmonizowane przepisy dotyczące sztucznej inteligencji i zmieniającym niektóre akty ustawodawcze Unii². W wersji opublikowanej w 2021 r., artykuł 3 pkt 1 AIA, definiował system AI jako oprogramowanie opracowane przy użyciu co najmniej jednej spośród technik i podejść wymienionych w Załączniku Nr I do AIA[2]³, które może – dla danego zestawu celów określonych przez człowieka – generować wyniki takie jak

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206> - dostęp 10.09.2023 r.

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206> - dostęp 10.09.2023 r.

treści, przewidywania, zalecenia lub decyzje wpływające na środowiska, z którymi wchodzi w interakcję. Do przedmiotowych technik i podejść należą: mechanizm uczenia maszynowego, w tym uczenie nadzorowane, uczenie nienadzorowane, uczenie przez wzmacnianie, z wykorzystaniem szerokiej gamy metod, w tym uczenie głębokie; metody oparte na logice i wiedzy, w tym reprezentacja wiedzy, indukcyjne programowanie (logiczne), bazy wiedzy, silniki inferencyjne i dedukcyjne, rozumowanie (symboliczne) i systemy ekspertowe; podejście statystyczne, estymacja bayesowska, metody wyszukiwania i optymalizacji.

Proponowana definicja uległa jednak zmianie. Zgodnie z wersją przedstawioną 14 czerwca 2023 r. system AI to „system maszynowy, który został zaprojektowany do działania z różnym poziomem autonomii i który może – do wyraźnych lub dorozumianych celów – generować wyniki, takie jak przewidywania, zalecenia lub decyzje wpływające na środowiska fizyczne lub wirtualne”⁴. Należy przy tym wskazać, że zgodnie z poprawkami przyjętym przez Parlament Europejski w dniu 14 czerwca 2023 r. zaproponowana została również definicja „systemu sztucznej inteligencji ogólnego przeznaczenia” oznaczająca system AI, który może być wykorzystywany i dostosowany do szerokiego zakresu zastosowań, do których nie został celowo i specjalnie zaprojektowany.

W czasie sporządzenia niniejszych rekomendacji nie przyjęto ostatecznej wersji AIA, należy zatem śledzić potencjalne zmiany proponowanych przepisów.

2. Wykorzystanie sztucznej inteligencji w sądownictwie

Budowanie świadomości i wzmacnianie zaufania do nowych technologii stanowi warunek wstępny w ich upowszechnieniu. Etyka i prawo są fundamentami, na których należy budować rozwiązania wykorzystujące AI w sądownictwie i prokuraturze.

Zarys zastosowania AI w sądownictwie został przedstawiony przez Radę Europy – Komisję Europejską ds. Skuteczności Sprawiedliwości w Europejskiej Karcie Etycznej dotyczącej wykorzystania AI w systemach sądownictwa i ich otoczeniu⁵. Zgodnie z powyższym dokumentem może ona zostać wykorzystana do analizy problemów prawnych, przepisów prawa, prognozowania wyniku sprawy, czynności wnioskowania, argumentacji, analizy prawa i dokumentów (ang. *text mining*), tworzenia prawa i rozstrzygania sporów *on-line*, profilowania sprawców czynów zabronionych, przewidywania przestępstwa, a także w sądach arbitrażowych.

⁴ https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0236_PL.html - dostęp 11.09.2023 r.

⁵ <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> - dostęp 28.08.2023 r.

Przewiduje się, że AI będzie miała znaczny wpływ na cały rynek pracy⁶. W najnowszych badaniach wskazano także, że wielkie modele językowe (ang. *Large Language Models*, dalej: LLMs) i generatywna AI wpłynę na usługi prawne (miejsce 5. na 774 opisane zawody) oraz sędziów (miejsce 17.)⁷. Z tego względu uzasadnione jest zwrócenie szczególnej uwagi na problematykę wykorzystania AI jako narzędzia stanowiącego wsparcie usług cyfrowych dla sądownictwa i prokuratury. Jednak należy pamiętać, że istnieją także inne rozwiązania z zakresu transformacji cyfrowej, nie wymagające zastosowania systemów AI. Tym samym, w rekomendacjach zostały również uwzględnione propozycje wprowadzenia cyfryzacji i automatyzacji procesów bez komponentu AI.

W niniejszych rekomendacjach skoncentrowano się na rozwiązaniach od strony ich użyteczności technologicznej, nie zaś prawnej i etycznej. Nie ulega jednak wątpliwości, że odpowiednie wdrożenie rozwiązań wykorzystujących AI będzie wymagało zmian prawnych, które powinny zostać przyjęte na poziomie krajowym i wspólnotowym.

Zakres zastosowania systemów AI w sądownictwie i prokuraturze jest bardzo szeroki. Począwszy od wsparcia organizacji pracy sądów i prokuratury, przez pomoc w codziennych zadaniach sędziów, prokuratorów i innych pracowników wymiaru sprawiedliwości, aż po proponowanie projektu uzasadnienia rozstrzygnięcia w konkretnej sprawie.

Poniżej przedstawiono przykłady wykorzystania systemów AI, których zadaniem jest usprawnianie pracy sędziów i arbitrów w zakresie analizy dowodów, znajdowania wzorców i podobieństw między daną sprawą a innymi, już rozstrzygniętymi. Jednocześnie, należy pamiętać o wyzwaniach etycznych, prawnych i technologicznych, które wiążą się nierozzerwalnie z wykorzystaniem AI w tej sferze, co wykracza poza ramy niniejszych rekomendacji.

Wszystkie podane przykłady mają charakter wyłącznie informacyjny:

- 1) W Brazylii wprowadzono systemy o nazwie VICTOR⁸ i Radar⁹. System VICTOR oparty jest na technologii rozpoznawania wzorców. Służy Sądowi Najwyższemu do wykonania testu dopuszczalności w celu oceny przedłożonych do sprawy wniosków. System Radar natomiast analizuje dotychczasowe orzecznictwo i przedstawia propozycje rozstrzygnięcia sprawy oraz

⁶ <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/08785bba-en/index.html?itemId=/content/publication/08785bba-en> - dostęp 11.09.2023 r.

⁷ <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2303/2303.01157.pdf> - dostęp 28.08.2023 r.

⁸ Supremo Tribunal Federal de Brazil [Brazil Szövetségi Legfelső Bíróság]: Inteligência artificial vai agilizar a tramitação de processos no STF, JUSBRASIL 2018, <https://stf.jusbrasil.com.br/noticias/584499448/inteligencia-artificial-vai-agilizar-a-tramitacao-de-processos-no-stf> - dostęp 14.09.2023 r.

⁹ Global Legal Insight: *AI, Machine Learning & Big Data. Brazil. Global Legal Insights 2020, Second edition*, Eduardo Ribeiro Augusto & Pedro Rangel Lourenço da Fonseca, Siqueira Castro Advogados.

dokonyuje analizy pism procesowych składanych przez strony i z treści wyciąga wnioski o mających zastosowanie przepisach.

- 2) W Argentynie od 2017 r. wdrożono kompleksowy system o nazwie Prometea, który powstał przy współpracy prokuratury i Uniwersytetu w Buenos Aires. System działa w charakterze inteligentnego asystenta. Samodzielnie kategoryzuje sprawy i automatycznie generuje dokumenty w postaci nakazów.
- 3) W Trybunale Konstytucyjnym Kolumbii w 2020 r. wdrożony został system PretorIA. Narzędzie interpretuje teksty wyroków, kategoryzuje je na podstawie wprowadzonych kryteriów, a także umożliwia szybkie wyszukiwanie w orzecznictwie. PretorIA opracowuje statystyki oraz sprawozdania z zakresu prawa precedensowego, ustalając, które przypadki mogą mieć największe znaczenie dla rozwoju orzecznictwa i wykrywania problemów systemowych¹⁰.
- 4) ExpertIUS to system wykorzystujący AI stworzony dla meksykańskiego sądownictwa¹¹. Stosowany jest do spraw z zakresu prawa rodzinnego celem podjęcia decyzji o przyznaniu świadczeń alimentacyjnych. Narzędzie to opiera się na orzecznictwie meksykańskich sądów rodzinnych. Identyfikuje wcześniejsze roszczenia alimentacyjne wysunięte w podobnej sytuacji oraz wydane w tych sprawach wyroki, a także bierze pod uwagę to, co zostało powiedziane na rozprawie.
- 5) W Indiach wdrożono system o nazwie SUPACE (*Supreme Court Portal for Assistance in Court Efficiency*)¹². System został wprowadzony do postępowania karnego w 2019 r. w Bombaju i Delhi. Jednym z głównych zadań SUPACE jest wybranie ze złożonych przez strony wniosków i dowodów informacji o faktach oraz danych istotnych dla sprawy.
- 6) Od 2019 r. w Anglii i Walii wspierane jest rozwiązanie VIQ, które łączy technologię opartą na AI (cyfrowy głos, technologia przechwytywania wideo i usługi transkrypcji) oraz wiedzy ludzkiej. W kontekście sal sądowych VIQ jest upoważnionym dostawcą transkrypcji sądów cywilnych i rodzinnych oraz rozpraw sądów okręgowych i orzeczeń sądów powszechnych w Anglii i Walii. VIQ nagrywa dźwięk, przekształca mowę w tekst, wykorzystuje technologię cyfrową

¹⁰ [Kamienie milowe > IALAB](#) - dostęp 15.09.2023 r., [PRETORIA, sistema inteligente de la Corte Constitucional para apoyar la selección de tutelas, es premiada como mejor herramienta de modernización en materia de justicia por la CEJ](#) - dostęp 15.09.2023 r.

¹¹ https://www.researchgate.net/publication/220809908_EXPERTIUS_A_Mexican_Judicial_Decision-Support_System_in_the_Field_of_Family_Law - dostęp 11.09.2023 r.

¹² Shekhar, Supreme Court embraces Artificial Intelligence, CJI Bobde says won't let AI spill over to decision-making, <https://www.indiatoday.in/india/story/supreme-court-india-sc-ai-artificial-intelligence-portal-supra-ce-launch-1788098-2021-04-07> - dostęp 14.09.2023 r.

nagrywania sądowego, zdalnie zarządza do ośmiu sal rozpraw jednocześnie, zapewniając przy tym narzędzia do łatwego dodawania adnotacji, przeglądania, przechowywania treści i zarządzania dostępem do dowodów, optymalizując przepływ pracy administracji sądu¹³.

- 7) W Czechach i Chorwacji wykorzystywany jest system Newton Dictate – narzędzie służące konwersji ludzkiego głosu na tekst. Umożliwia tworzenie i edytowanie tekstu za pomocą głosu, a w swoim działaniu wykorzystuje sieci neuronowe¹⁴.
- 8) W holenderskiej prokuraturze wykorzystywane jest oprogramowanie LexIQ, mające na celu wsparcie prokuratorów w ich codziennej pracy w zakresie wyszukiwania i analizowania spraw karnych¹⁵. Dzięki niemu możliwe jest zaoszczędzenie czasu i wskazanie użytkownikom prognozowanych wyników w sądzie. System opiera się na algorytmach uczenia maszynowego i funkcji, takich jak wizualizacje danych oraz intuicyjne funkcje wyszukiwania.

Zgodnie z danymi CEPEJ-STAT¹⁶ z 2020 r., w Europie jest ok. 47 systemów sądowych¹⁷. Na podstawie trwających prac w CEPEJ przyjmuje się, że w Europie wdrożono ok. 30 aplikacji wykorzystujących AI. Systemy te kierowane są do sędziów, prokuratorów i stron postępowania. Służą anonimizacji, wspieraniu decyzji i podejmowaniu decyzji, wyszukiwaniu dokumentów, ich przeglądaniu, automatyzacji sortowania/segregowania danych, przetwarzaniu języka naturalnego oraz wspomagają zarządzanie organizacją sądu. Wykorzystywane są na poziomie krajowym.

W Chinach w latach 2014-2017 zintensyfikowano proces digitalizacji wymiaru sprawiedliwości z wykorzystaniem AI¹⁸. Część rozwiązań w świetle europejskich standardów stanowi zbyt daleko idącą ingerencję w prywatność. Z tego względu podane przykłady zostały przywołane w celu informacyjnym, a nie jako rekomendacje:

- 1) Aplikacja Mobile Micro Court - oprogramowanie umożliwiające przeprowadzenie całego postępowania *on-line* tzn. składanie wniosków, pism, pozwów w formie elektronicznej, przeprowadzenie rozprawy, weryfikację i przedstawienie dowodów przez stronę internetową

¹³ <https://viqsolutions.co.uk/industries/legal-courts/> - dostęp 28.08.2023 r.

¹⁴ <https://www.newtontech.net/pl/newton-dictate/> - dostęp 28.08.2023 r.

¹⁵ <https://www.lexiq.nl/> - dostęp 28.08.2023 r.

¹⁶ CEPEJ-STAT to unikalna baza danych, która pozwala znaleźć dane związane z systemami sędziowskimi państw członkowskich / podmiotów i obserwatorów Rady Europy zebrane przez CEPEJ - Europejską Komisję na rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ).

¹⁷ [Dynamiczna baza danych europejskich systemów sądowych - European Commission for the Efficiency of Justice \(CEPEJ\) \(coe.int\)](#) - dostęp 15.09.2023 r., [Overview EN | Tableau Public](#) - dostęp 15.09.2023 r.

¹⁸ <https://english.bjinternetcourt.gov.cn/judicialwhitepaper.html> - dostęp 28.08.2023 r.

sądu lub aplikację WeChat. Aplikacja drogą SMS przesyła wszelkie zawiadomienia i rozstrzygnięcia dotyczące postępowania sądowego. Technologia ta również wspiera zdalną komunikację w czasie rzeczywistym ułatwiając utrzymanie kontaktu pomiędzy stronami a sędzią oraz przyspiesza przepływ informacji. Aplikacja umożliwia przeprowadzenie całego postępowania sądowego w formie elektronicznej bez fizycznego składania pism oraz obecności stron w sądzie.

- 2) Elektroniczne doręczanie pism – sąd doręcza korespondencję elektronicznie za pośrednictwem wiadomości SMS. Wiadomości te są automatycznie wyświetlane u góry ekranu telefonu komórkowego, gdy jest on zablokowany. Użytkownik musi przeczytać powiadomienie i kliknąć „Potwierdź” przed dalszym korzystaniem z telefonu. Zainstalowane na telefonie komórkowym oprogramowanie antywirusowe lub inne ustawienia telefonu nie blokują powiadomień wysyłanych przez sąd. W konsekwencji omawiany system zapewnia skuteczne doręczenia powiadomień, gdyż potwierdzenie zawiadomienia przez użytkownika stanowi dowód jego skutecznego doręczenia. Powyższe rozwiązanie jest odpowiedzią na często pojawiający się problem z ustalaniem faktycznego adresu zamieszkania drugiej strony postępowania lub ustalenia, że adres doręczenia jest adresem skutecznego doręczenia w świetle przepisów prawa regulujących kwestie doręczeń. System umożliwia odbiór korespondencji z sądu bez względu na to, gdzie znajduje się jej odbiorca.
- 3) Rozpoznawanie twarzy – rodzaj technologii biometrycznej, która wykrywa i śledzi twarze na obrazie, a następnie identyfikuje osobę na podstawie informacji o rysach twarzy. Technologia rozpoznawania twarzy umożliwia szybką i skuteczną rejestrację w platformie sądów „internetowych” z pominięciem problemów z uwierzytelnianiem biometrycznym i zapewnia dokładność w ustalaniu tożsamości stron postępowania. Powyższa technologia jest szczególnie przydatna podczas rozprawy sądowej oraz mediacji prowadzonej w formie wideokonferencji. Proces rozpoznawania twarzy trwa niecałe 20 sekund. System rozpoznawania twarzy ułatwia potwierdzanie tożsamości stron postępowania bez przedstawiania dokumentu tożsamości.
- 4) Platforma do transmisji posiedzeń na żywo – umożliwia każdej osobie z dostępem do internetu udział w posiedzeniach chińskich sądów na telefonie komórkowym bądź innym urządzeniu w czasie rzeczywistym w charakterze publiczności. Każdy może zobaczyć jak wygląda w praktyce rozprawa przed sądem chińskim i czuwać nad jej prawidłowym przebiegiem.
- 5) „Xiao Zhi 3.0” – system ten używany do nagrywania rozpraw z użyciem rozpoznawania mowy, analizowania spraw, wyszukiwania wyroków w podobnych sprawach i sporządzania projektów wyroków, a ponadto weryfikacji informacji w bazach danych w czasie rzeczywistym. System

jest głównie używany w prostych sprawach, np. o zapłatę. Podobny system został również wdrożony w celu rozpoznawania spraw związanych z wypadkami komunikacyjnymi.

- 6) „Xiao Baogong Intelligent Sentencing Prediction System” – po przeanalizowaniu zebranego materiału dowodowego w postępowaniach karnych, proponuje projekt wyroku opierając się na wcześniejszych rozstrzygnięciach w podobnych sprawach.
- 7) „206 System” podobnie jak „Xiao Baogong Intelligent Sentencing Prediction System” jest wykorzystywany w postępowaniach karnych. Narzędzie w oparciu o uczenie maszynowe i sieci neuronowe ocenia materiał dowodowy zwracając uwagę sędziego na występujące w nim luki lub nieścisłości. System również protokołuje przebieg rozprawy w czasie rzeczywistym wykorzystując rozpoznawanie mowy rozróżniając osoby wypowiadające się, reaguje na polecenia sędziego i wyświetla informacje na ekranie tak, aby strony postępowania mogły się z nim zapoznać. System w oparciu o ustalony stan faktyczny wyszukuje wyroki w podobnych sprawach i tworzy projekty rozstrzygnięć.

3. Cele raportu i zadania

W Polsce Rada Ministrów dnia 28 grudnia 2020 r. przyjęła uchwałę w sprawie ustanowienia „Polityki dla rozwoju sztucznej inteligencji w Polsce od roku 2020”. Dokument ten wyznacza ogólne kierunki rozwoju AI w Polsce dla sektora publicznego i prywatnego. Jego konkretyzacją jest niniejszy raport, zawierający rekomendacje w zakresie zastosowania AI w sądownictwie i prokuraturze.

Rekomendacje podzielono na mające charakter ogólny, szczegółowy oraz wdrożeniowe.

Istotą rekomendacji ogólnych jest rozwój baz danych, na podstawie których działać będzie oprogramowanie oparte o systemy AI. Przez „bazę danych” rozumie się zbiór danych lub jakichkolwiek innych materiałów i elementów zgromadzonych według określonej systematyki lub metody, indywidualnie dostępnych w jakikolwiek sposób, w tym środkami elektronicznymi, wymagający istotnego, co do jakości lub ilości, nakładu inwestycyjnego w celu sporządzenia, weryfikacji lub prezentacji jego zawartości¹⁹.

Rekomendacje szczegółowe opisują zidentyfikowane bariery w bieżącej działalności sądów i prokuratury oraz wskazują na systemy AI pozwalające je zniwelować, usprawniające pracę sędziów i prokuratorów.

¹⁹ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20011281402/U/D20011402Lj.pdf> - dostęp 13.09.2023 r.

W ostatniej części raportu przedstawione zostały rekomendacje wdrożeniowe, które obrazują jak należy wdrożyć AI i jakich błędów unikać.

Głównym celem raportu jest wskazanie jak nowe technologie, a szczególnie systemy AI mogą wesprzeć, a nie zastąpić, pracę pracowników sądownictwa i prokuratury, poszczególnych sędziów i prokuratorów. Rozumiemy obawy z tym związane, dlatego należy podać przykład podobnych obaw związanych z powstaniem Centrum Obsługi Druku (obecnie: Centrum Cyfryzacji Obsługi Druku) w Raciborzu, które zajmuje się drukowaniem, kopertowaniem i adresowaniem przesyłek pocztowych. Dzięki tej automatyzacji pracownicy sekretariatów sądowych drukują i kopertują o ok. 1/3 mniej przesyłek, a mimo to żaden urzędnik nie stracił zatrudnienia. Jesteśmy przekonani, że rolą AI jest wsparcie pracy człowieka, a nie jej zastąpienie.²⁰

Autorzy raportu jako cele dodatkowe wskazują:

1. Zwiększenie świadomości potencjału wykorzystania systemów AI w codziennej pracy sądownictwa i prokuratury;
2. Zwiększenie szybkości oraz prostoty czynności administracyjnych w sądownictwie i prokuraturze;
3. Zwiększenie szybkości prowadzonych postępowań;
4. Zwiększenie stabilności orzecznictwa sądów;
5. Zwiększenie jednolitości orzecznictwa sądów;
6. Poprawienie jakości obsługi obywateli.

Osiągnięcie tych celów, wraz z realizacją postulowanych rekomendacji, umożliwią następujące zadania:

1. Powołanie stałego zespołu doradczego ds. sztucznej inteligencji przy Ministrze Sprawiedliwości;
2. Wdrożenie programu szkoleń z zakresu stosowania nowych technologii dla pracowników sądów i sędziów oraz pracowników prokuratury i prokuratorów;
3. Wdrożenie wspólnej platformy wymiany wiedzy i doświadczeń z wdrażania systemów AI w innych krajach Unii Europejskiej;
4. Identyfikacja i usunięcie barier prawnych oraz stworzenie warunków prawnych dla bezpiecznego testowania systemów AI w sądownictwie i prokuraturze;
5. Identyfikacja i wdrożenie systemów AI w obszarach, w których jest to obecnie prawnie i organizacyjnie możliwe;

²⁰ <https://hbr.org/2018/07/collaborative-intelligence-humans-and-ai-are-joining-forces> - dostęp 13.09.2023 r.

6. Zmapowanie procesów zakupowych i dostosowanie zamówień do potrzeb sądownictwa i prokuratury;
7. Uwzględnienie perspektywy użytkownika końcowego systemów AI od początku procesu planowania zakupu lub projektowania danego systemu AI.

W „Polityce dla rozwoju sztucznej inteligencji w Polsce od roku 2020” zauważono, że nadchodząca rewolucja AI będzie pierwszą rewolucją przemysłową, w której możemy wziąć udział jako suwerenne państwo i wolni obywatele. Wykorzystanie naszego potencjału zależy od nas wszystkich oraz od tego, jak dobrze uda nam się skoordynować działania wszystkich uczestników polskiego ekosystemu AI.

REKOMENDACJE O CHARAKTERZE OGÓLNYM

4. Elektroniczne Postępowanie Upominawcze

W Polsce najlepiej z informatyzowanym postępowaniem sądowym jest elektroniczne postępowanie upominawcze (dalej: EPU), ponieważ jako jedyne obsługiwane jest przez system teleinformatyczny²¹, pozwalający na elektroniczne dokonywanie czynności procesowych przez sędziego lub referendarza sądowego. Wdrożenie AI do polskiego sądownictwa na szeroką skalę powinno rozpocząć się właśnie od EPU, ponieważ stanowi ono znakomite pole do nauki algorytmów, z uwagi na wolumen rejestrowanych spraw - rocznie około 2 000 000 (od początku funkcjonowania tzw. e-sądu wpłynęło ponad 28 000 000 spraw). Aktualnie kilka z funkcjonalności EPU można nazwać mianem „załączka AI”. Jako przykład trzeba podać automatyczną weryfikację strony pozwanej w bazie PESEL oraz algorytm wyliczania fikcji doręczenia. Pozwany podlega weryfikacji w bazie PESEL udostępnionej przez System Rejestrów Państwowych. Wynik tej weryfikacji jest prezentowany orzekającym w postaci piktogramów w głównym widoku panelu systemu EPU. Należy rozwijać tę funkcjonalność i umożliwić zaprezentowanie wyników weryfikacji we wszystkich rejestrach/bazach danych, w szczególności w Krajowym Rejestrze Sądowym, Krajowym Rejestrze Zadłużonych, Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej oraz Centralnej Bazie Danych Osób Pozbawionych Wolności. Przykładowo, dostęp do informacji o osobach pozbawionych wolności jest istotny, gdyż zgodnie z art. 137 § 2 k.p.c. doręczenia osobom pozbawionym wolności dokonuje się przez zarząd odpowiedniego zakładu. Natomiast algorytm wyliczający sugerowaną datę fikcji doręczenia bazuje na: pobranych z systemu MS-EPO (Elektroniczne Potwierdzenie Odbioru) datach zdarzeń doręczenia (data pierwszego awizo, data drugiego awizo i data zwrotu), kalendarzu świąt i dni wolnych od pracy oraz upływie 7 lub 14-dniowego terminu, jednocześnie sygnalizując, które z doręczeń są gotowe do oceny przez orzekającego. System bada również datę wymagalności roszczeń i sygnalizuje orzekającemu upływ trzyletniego terminu przedawnienia.

Należy wyróżnić trzy obszary, w których w przyszłości można wykorzystać szeroko rozumianą AI w celu usprawnienia rozpoznawania spraw w EPU. Wskazane poniżej obszary będą się przenikać, a docelowe rozwiązania wzajemnie wspierać.

²¹ System teleinformatyczny (dalej: system), to zespół współpracujących ze sobą urządzeń informatycznych i oprogramowania zapewniający przetwarzanie, przechowywanie, a także wysyłanie i odbieranie danych przez sieci telekomunikacyjne za pomocą właściwego dla danego rodzaju sieci telekomunikacyjnego urządzenia końcowego.

A. Obszar wspomagający proces orzekania:

- sygnalizowanie występowania w uzasadnieniu pozwu słów kluczowych mogących wykluczać drogę sądową czy wydanie nakazu zapłaty, np. „opłata przekształceniowa” lub „roszczenie niepieniężne”,
- wstępna weryfikacja wymogów formalnych pozwu i automatyczne przygotowanie projektu zarządzenia o wezwaniu do uzupełnienia braków formalnych,
- porównanie treści uzasadnienia pozwu z dotychczasową linią orzeczniczą i sugerowanie rozstrzygnięcia wraz z projektem decyzji.

Proponowane rozwiązanie w formie „asystenta orzekania” znacznie przyspieszyłoby się do przyspieszenia czasu trwania postępowania, jak również ujednoczenia linii orzeczniczej. Aktualnie w systemie funkcjonuje moduł spraw tożsamych, który ocenia czy sprawa wpływająca do EPU jest „podobna” – pod kątem stron postępowania (w tym numerów identyfikacyjnych) i wartości przedmiotu sporu – do innych dotychczas zarejestrowanych. Nie ma jednak mechanizmu, który analizowałby sposoby rozstrzygnięcia poszczególnych spraw wnoszonych w tzw. „paczkach” przez powodów masowych, np. dotyczących niespłaconych pożyczek. Wyniki takiej analizy mogłyby prezentować orzekającemu, w jaki sposób w przeszłości pozwy o identycznej strukturze uzasadnienia zostały ocenione pod kątem sposobu załatwienia. Należy jednak zaznaczyć, że próbka danych, które mogłyby posłużyć do nauki algorytmu, może być „skażona” pozamertorycznymi czynnikami wpływającymi na dotychczasowe sposoby załatwienia.

W tym kontekście można skorzystać z doświadczeń brazylijskich. Brazylijski system „Sócrates” zapewnia zautomatyzowane badanie każdego odwołania przesłanego do Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości (STJ – *Superior Tribunal de Justiça*) i wcześniejszych decyzji procesu, zaleca źródła normatywne i precedensy prawne oraz przedstawia zalecenia dotyczące działania. Projekt koncentruje się na klasyfikacji danych, wdrażaniu technik przetwarzania języka naturalnego i nienadzorowanego uczenia maszynowego z wykorzystaniem wcześniejszych wniosków i decyzji jako danych treningowych. System AI został „przeszkolony” na podstawie danych z 300 000 orzeczeń sądowych. AI „odczytuje” nowe sprawy i grupuje te, które mają podobne problemy, aby można je było rozstrzygać w blokach. Oprogramowanie jest również wykorzystywane do blokowania niektórych rodzajów spraw niezwiązanych z obowiązkami sądu, tworząc tzw. „barierę cyfrową”. Ta bariera cyfrowa jest ważna, ponieważ brazylijski wymiar sprawiedliwości stworzył kategorię spraw powtarzalnych, w których zagadnienie prawne jest wspólne dla tysięcy innych spraw. Są to kwestie prawne, które dotyczą milionów ludzi, takie jak korekty planów zdrowotnych. W tej sytuacji uznanie odwołania za żądanie

powtarzające się powoduje jego zwrot do sądu pochodzenia. Kiedy STJ podejmie decyzję w tej sprawie, każdy sąd stanowy zastosuje orzeczenie sądowe do każdej sprawy. STJ informuje, że pracuje nad dalszym wykorzystaniem technologii w ramach projektu SOCRATES 2. W jego założeniach, AI w uporządkowany sposób ma dostarczać sędziom wszystkich informacji niezbędnych do rozstrzygnięcia spraw, w tym najważniejszych rozstrzygnięć już podjętych przez STJ.²²

B. Obszar wspomagający pracę:

- sugerowanie symbolu nadawanego sprawie na podstawie kluczowych słów w uzasadnieniu pozwu (np. „umowa przewozu”, „bilet”), oznaczenia stron postępowania, (np. sieci komórkowe) czy typów dowodów, (np. „umowa prowadzenia rachunku bankowego”),
- rozpoznawanie rodzaju pisma i odczytywanie oznaczeń stron i sygnatury sprawy ze skanów pism wpływających do Wydziału.

C. Obszar wspomagający strony postępowania:

- rozpoznawanie rodzaju pisma składanego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego poprzez identyfikację kluczowych słów (np. „sprzeciw”, „sprostowanie”, „klauzula”) i oznaczanie typu dokumentu wpływającego do sądu,
- przypomnienia o konieczności logowania na konto użytkownika w systemie bazujące na dacie wygenerowania doręczenia i dacie ostatniego logowania.

W dalszej kolejności należy rekomendować wprowadzanie wymogu przesłania wraz z pozwem zeskanowanych dowodów z dokumentów. W przypadku pożyczek byłyby to przede wszystkim umowy, a AI zbadalaby, czy umowa zawiera niedozwolone postanowienia umowne, roszczenie jest przedawnione lub pozaodsetkowe koszty pożyczki są zbyt wygórowane. EPU stałoby się w ten sposób przestrzenią trenowania modeli sztucznej inteligencji do późniejszego zastosowania w postępowaniu zwyczajnym. Obecnie powód wnosząc pozew w EPU, np. dochodząc zapłaty tytułem pożyczki nie dołącza dowodów w postaci np. umowy pożyczki, lecz jedynie deklaruje, że taką dysponuje. W wielu sprawach można uzyskać nakaz zapłaty w EPU, mimo że w sądzie powszechnym taki pozew budziłby wątpliwości i w zwykłym postępowaniu upominawczym doszłoby do stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu zapłaty, podczas gdy w EPU nakaz zapłaty jest wydany.

²² https://ciapi.fgv.br/sites/ciapi.fgv.br/files/relatorio_ia_2fase.pdf - dostęp 13.09.2023 r.

W odniesieniu do niedozwolonych klauzul umownych należy wskazać, że aktualnie w Polsce istnieje ponad 2 200 systemów informatycznych²³ wykorzystywanych w szeroko rozumianej administracji publicznej. Systemy te nie są ze sobą sprzężone i powiązane. Stanowi to istotne ograniczenie w rozwoju poszczególnych instytucji. Nie pozwala to na osiągnięcie efektu synergicznego poprzez współdziałanie wielu czynników, którego efekt byłby zdecydowanie większy niż suma poszczególnych oddzielnych działań. W 2023 r. Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK) ma zakończyć projekt dotyczący narzędzia informatycznego opartego o AI, którego celem ma być wstępna analiza pod kątem postanowień niedozwolonych wzorców umownych stosowanych przez przedsiębiorców w kontaktach z konsumentami. Aplikacja wykorzystująca AI ma pozwolić na szybkie i sprawne zweryfikowanie wzorców umów, zarówno udostępnianych w sieci, jak i dostarczonych przez konsumentów wraz z zawiadomieniem składanym do UOKiK. Należy postulować, aby taki system stworzony przez UOKiK włączyć do wykorzystania w EPU celem dokonania każdorazowo szybkiej analizy postanowień umownych - tworząc tym samym „cyfrową barierę” dla roszczeń opartych o niedozwolone klauzule umowne. Wzmocniłoby to jednolitość orzecznictwa oraz pewność prawa. Pozostawałoby także w duchu unijnej ochrony interesów konsumentów oraz ograniczałoby dochodzenie roszczeń przez różne podmioty gospodarcze bazujące na niewiedzy konsumentów. Nie wymagałoby nakładu znacznych środków finansowych oraz ingerencji ustawodawcy w więcej niż jeden przepis, a jedynie sprzężenia dwóch istniejących systemów.

5. Portal Orzeczeń Sądów Powszechnych

Systemy AI mogą w przyszłości pomagać w analizie orzecznictwa, wykrywać trendy i linie orzecznicze w podobnych sprawach, przewidywać kierunek wyroku, analizować obszerne zbiory danych czy wyszukiwać normy prawne, które mogą mieć zastosowanie w konkretnej sprawie. Każdy sędzia lub referendarz sądowy wielokrotnie rozpatrywał sprawę o identycznym stanie faktycznym, co sprawa prawomocnie rozstrzygnięta przez inny sąd. Zdarzają się nawet przypadki odmiennego rozstrzygnięcia przez sędziów identycznych spraw w ramach tego samego wydziału sądu. Nie stanowi problemu, gdy powodem tego jest różna „mentalność prawna” sędziów. Problemem natomiast jest sytuacja, gdy sędziowie pozostają nieświadomi tego faktu. Systemy AI mogą okazać się nie tylko przydatne w zbieraniu materiału dowodowego, ale przede wszystkim mogą pomóc sędziemu zapoznać się z innymi podobnymi rozstrzygnięciami oraz powołaną argumentacją.

W powyższym celu można wykorzystać dostępną od 2012 r. w Internecie bazę danych Portal Orzeczeń Sądów Powszechnych, w którym na dzień 23 września 2023 r. znajdowało się 414 707 orzeczeń

²³ Systemem informatycznym (ang. *information processing system*), nazywamy zbiór elementów, które przetwarzają dane przy użyciu komputera. System informatyczny posiada kilka ważnych elementów składowych, jak sprzęt komputerowy (ang. *hardware*) oraz oprogramowanie (ang. *software*).

sądowych²⁴. Orzeczenia są zanonimizowane oraz powiązane z podstawą prawną oraz hasłem tematycznym. Jest to cenna baza danych, dostępna dla każdego przez Internet bez potrzeby logowania się do systemu. Należy postulować zwiększenie zasobów Portalu, aby większa liczba orzeczeń podlegała analizie przez systemy oparte o algorytmy AI. Przedmiotowa analiza odnosiłaby się do wytworzenia powiązań pomiędzy orzeczeniami w zakresie definicji, linii orzeczniczej, tez orzeczniczych oraz stanów faktycznych. Obecnie każdorazowo sędzia decyduje czy orzeczenie wraz z uzasadnieniem ma zostać opublikowane. Sędziowie zazwyczaj rezygnują z tej możliwości, ponieważ jest to dodatkowa praca dla sekretariatów sądowych wiążącą się z koniecznością dodatkowej ręcznej anonimizacji uzasadnienia przez obciążonych innymi obowiązkami sekretarzy sądowych. Aby zwiększyć liczbę opublikowanych danych, można rozważyć zasadę, że każde uzasadnienie wyroku zostałyby zamieszczone w Portalu. Wadą takiego rozstrzygnięcia byłaby publikacja wyroków niezawierających istotnych walorów prawnych, co utrudniłoby poszukiwanie tych, które takie walory zawierają.

Aby wartościowe orzeczenia były jak najlepiej dostępne, rekomenduje się stworzenie systemu systematyzującego orzeczenia, wskazującego te zawierające warte publikacji walory prawne. AI sygnalizowałaby także orzeczenia sądów odwoławczych, w których dostrzeżono błędy skutkujące zmianą albo uchynieniem wyroku, jeżeli przemawiałyby za tym względy edukacyjne. Ponadto, rekomenduje się udoskonalenie rozwiązania, które dokonuje automatycznej anonimizacji wyroków i uzasadnień przesyłanych do Portalu Orzeczeń Sądów Powszechnych. Należy postulować także, aby każde orzeczenie było tezowane, a nie jedynie powiązane z hasłem tematycznym.

6. PESEL-SAD

Jednym z systemów teleinformatycznych wykorzystywanych w polskich sądach jest PESEL-SAD. Jest on wykorzystywany w dwóch zasadniczych celach:

- ustalenie adresów,
- ustalenie drzew genealogicznych.

Jednym z podstawowych obowiązków sądu w procesie cywilnym jest doręczanie pism stronom postępowania. Niemożność doręczenia wynikająca z braku aktualnego adresu jest istotną trudnością w sprawnym prowadzeniu postępowań. Niestety, PESEL-SAD dysponuje wyłącznie informacjami o aktualnym i poprzednich meldunkach danej osoby. Zasadne jest rekomendowanie zintegrowania systemu PESEL-SAD z systemami administracji publicznej. Kluczowe byłoby wskazywanie adresów, jakie dana osoba podała korzystając z usług innych instytucji publicznych, w szczególności: urzędów

²⁴ <https://orzeczenia.ms.gov.pl> - dostęp 16.09.2023 r.

skarbowych, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych czy urzędów gmin i województw przy składaniu wniosku o wydanie dowodu osobistego lub paszportu oraz importowanie informacji z innych postępowań sądowych – pod jakim adresem udawało się skutecznie doręczać korespondencję w przeszłości. Co więcej, sądy dysponują systemem NOE-SAD rejestrującym wszystkie osoby pozbawione wolności. System PESEL-SAD powinien importować z niego dane czy poszukiwana osoba jest obecnie osadzona w jednostce penitencjarnej, a jeżeli była w przeszłości, to jaki podała adres przy zwolnieniu. Przydatną funkcjonalnością byłoby także automatyczne informowanie sądu, że dane osoby, która jest stroną w sprawie uległy zmianie, w szczególności zmieniła nazwisko, adres zamieszkania, została pozbawiona wolności bądź zmarła.

Ustalanie drzewa genealogicznego konkretnej osoby jest obowiązkiem sądu w postępowaniu spadkowym wynikającym z art. 670 § 1 k.p.c., zgodnie z którym sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą. To powszechna czynność w pracy sędziego cywilisty, która w wielu sprawach jest bardzo czasochłonna. Chociaż w systemie widnieją funkcje o nazwach „pesel matki” oraz „pesel ojca”, działają jedynie co do rodziców osób urodzonych od 1 grudnia 2018 r. Wynika to z faktu, że tego dnia wdrożono funkcję „parentyzacja” w Systemie Rejestrów Państwowych. Z tego względu rekomenduje się, aby opracować system potrafiący ustalać drzewo genealogiczne konkretnej osoby, poprzez porównywanie dostępnych danych o osobach, np. te same imiona i nazwiska rodziców, to samo miejsce zamieszkania w przeszłości. Nie ma bowiem możliwości ustalenia w systemie PESEL-SAD danych dziecka danej osoby, a tym bardziej danych rodzeństwa. Szczególną trudność budzi ustalanie danych rodzeństwa, które nie pochodzi od tych samych rodziców. Z tego powodu wiele prostych postępowań spadkowych toczy się latami tylko dlatego, że sąd z urzędu poszukuje dalszej rodziny. Nie są jednak odosobnione przypadki, gdy sędziowie po dokonaniu ogłoszenia w prasie stwierdzają nabycie spadku przez gminę, co po jakimś czasie zostaje wzruszone przez zgłaszającą się rodzinę. Podważa to pewność prawa, generuje znaczne koszty i czas.

7. Digitalizacja akt sądowych

A. Etapy wdrożenia

Postulatem przynoszącym przypuszczalnie najwięcej korzyści jest digitalizacja akt sądowych.

Rekomendacja niesie za sobą dwie podstawowe zalety:

- przyspieszenie obiegu informacji,
- dostarczenie rozwiązaniom opartym o AI dużych ilości danych.

W sądach powszechnych nie jest obecnie możliwe wszczęcie sprawy za pośrednictwem systemu teleinformatycznego przez Internet w innej procedurze niż EPU. Co prawda należy docenić wdrożenie

Portalu Informacyjnego Sądów Powszechnych, jednakże zawiera on jedynie decyzje sądu. Brak w nim m.in. możliwości wszczęcia i prowadzenia sprawy, udostępniania akt sprawy, przesyłania pism procesowych oraz odczytania pism wniesionych przez inną stronę. Jako kolejny krok należałoby umożliwić wszczęcie sprawy sądowej przez Internet np. za pomocą e-dowodów zawierających warstwę elektroniczną i prowadzenie elektronicznych akt sądowych. Oczywiście dla komfortu sędziego i stron akta te mogłyby zostać wydrukowane, jednakże istotą rekomendacji jest powiązanie skutku prawnego z umieszczeniem pisma lub orzeczenia w systemie. Analogicznie jak ma to miejsce w postępowaniu wieczystoksięgowym, gdzie skutek prawny następuje wraz z wpisem w systemie teleinformatycznym obsługującym księgi wieczyste, a nie z chwilą podpisania postanowienia²⁵. W pierwszej kolejności należałoby wprowadzić takie rozwiązania jako obowiązkowe w postępowaniach gospodarczych, ponieważ nałożenie na przedsiębiorcę obowiązku komunikacji z sądem w formie elektronicznej byłoby proporcjonalne i nie stanowiłoby pozbawienia go prawa do sądu. Drugim etapem byłoby wprowadzenie takiego standardu w procesach, w których każda strona jest reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika. Wdrożono już system e-doręczeń z sądów do adwokatów i radców prawnych w postępowaniu cywilnym. Choć jest on niedoskonały²⁶, naturalną konsekwencją wydaje się rozbudowanie go o zwrotny kanał komunikacji w postaci wysyłania pism procesowych do sądów drogą elektroniczną. Trzecim etapem byłoby wnoszenie do sądu jedynie elektronicznych pism, jeżeli wszystkie strony wyraziłyby taką wolę. Natomiast nie postuluje się przymusu względem osób fizycznych niebędących przedsiębiorcami, które preferowałyby postępowanie w dotychczasowej, papierowej formie. Co istotne, chociaż sędziowie prowadziliby równoległe postępowania zarówno na aktach cyfrowych, jak i papierowych, należy założyć korzystanie z jednego systemu obsługującego obydwa typy akt. Wynika to z potrzeby jak najwygodniejszej pracy bez konieczności „przeskakiwania” pomiędzy aplikacjami.

Wobec postulatu jakim jest przyspieszenie spraw sądowych odradza się digitalizację poprzez skanowanie papierowych pism. Jest to pomysł nieekonomiczny ze względu na spowolnienie postępowania o czas konieczny na zeskanowanie dokumentów, które w większości zostały wytworzone na komputerze i wydrukowane. Praca przy skanerze jest żmudna i czasochłonna oraz stanowi marnotrawienie wysiłku pracowników sądownictwa, którzy w tym czasie mogliby wykonywać bardziej twórcze czynności.

²⁵ Zgodnie z art. 626⁸ § 8 k.p.c. wpis w księdze wieczystej podpisany przez sędziego lub referendarza sądowego uważa się za dokonany z chwilą jego zapisania w centralnej bazie danych ksiąg wieczystych.

²⁶ System e-doręczeń wymaga poprawy, w szczególności wobec braku automatycznego dostępu do sprawy i czekania nieraz tygodniami na dostęp, doręczania pism w dni wolne od pracy oraz używania jako loginu numeru PESEL a nie numeru wpisu na listę adwokatów albo radców prawnych.

B. Portal do wszczęcia postępowania

Częstym problemem występującym jeszcze przed rozpoczęciem postępowania jest fakt, że osoby bez wykształcenia prawniczego mają trudności w zwięzłym i rzeczowym sformułowaniu pism procesowych. Wychodząc im naprzeciw należy wdrożyć inteligentny i przyjazny portal do wszczynania spraw sądowych. Portal zadawałby użytkownikom pytania otwarte i zamknięte pozwalające ustalić jakie jest ich dokładne oczekiwanie wobec sądu oraz zapewniałby zamieszczenie w pozwach pełnych informacji koniecznych do sprawnego prowadzenia sprawy. Uniemożliwiałby również złożenie pozwów dotkniętych brakami formalnymi, wskazywałby jakie dokumenty należy obligatoryjnie dołączyć (np. akty stanu cywilnego), a dołączenie których byłoby przydatne (np. dokumentacja zdjęciowa) oraz wymagałby uiszczenia opłaty w prawidłowej wysokości. Zaraz po zakończeniu procedury elektroniczny pozew trafiałby na serwer właściwego sądu i przyporządkowywałby sprawie prawidłowy symbol statystyczny. W ciągu kolejnej doby zostałby wylosowany sędzia referent w ramach Systemu Losowego Przydziału Spraw. Następnie nowa sprawa wyświetlałaby się na komputerze sędziego, który podejmowałby pierwsze czynności za pomocą systemu wspierającego pracę sędziego. Wdrożenie takiego portalu przyniosłoby korzyść w postaci wyeliminowania braków formalnych i fiskalnych pozwów. Sędziowie zajmujący się wyszukiwaniem braków poświęciliby czas na czynności orzecznicze a same postępowania nie uległyby spowolnieniu o czas pomiędzy wniesieniem pozwu zawierającego braki, a ich usunięciem.

C. System wspierający pracę sędziego

Postuluje się wdrożenie systemu do prowadzenia spraw sądowych na wzór już dzisiaj istniejących systemów repertoryjno-biurowych „Sawa” oraz „Sędzia2”, jednakże wzbogaconego o nowe funkcje wspierające pracę sędziego. Wraz z wyświetleniem się nowej sprawy w systemie, sędzia referent otrzymywałby zwięzłe informacje co do istoty sprawy, wnioskowanych dowodów oraz innych zarejestrowanych w sądzie spraw powiązanych z danymi stronami, np. w sprawach spadkowych powiązane są sprawy o stwierdzenie nabycia spadku i odrzucenie spadku po tym samym spadkodawcy, a w sprawach rodzinnych dotyczące władzy rodzicielskiej i ustalenia kontaktów co do tego samego dziecka. System powinien sugerować kolejne czynności: w przypadku wpłynięcia pozwu standardem jest zarządzenie jego doręczenia. Dzisiaj sędzia musi wpisać w systemie zarządzenie, a następnie je wydrukować i podpisać. Postuluje się, aby proponowane rozwiązanie sugerowało sędziemu treść zarządzenia o doręczeniu odpisu pozwu, a praca sędziego ograniczałaby się jedynie do jego akceptacji. Odpis pozwu mógłby trafić do elektronicznej skrzynki pozwanego już po kilku sekundach. Dzięki takiemu systemowi pozew mógłby zostać doręczony pozwanemu dzień po tym jak powód wniósł go do sądu, co dzisiaj jest niemożliwe z uwagi na czasochłonność obiegu papierowych akt. Po wymianie pism

procesowych standardowym działaniem jest wyznaczenie rozprawy. Rekomenduje się, aby wyznaczanie rozpraw było konsultowane ze stronami postępowania. Przykładowo, jeżeli w sprawie występują profesjonalni pełnomocnicy, system powinien mieć dostęp do ich elektronicznych kalendarzy i proponować sędziemu dogodne terminy rozpraw, wykluczające kolizje pełnomocników z rozprawami w innych sprawach albo z pobytem na urlopie wypoczynkowym. Rozważyć można przy tym, wysyłanie do stron od dwóch do trzech proponowanych terminów rozpraw. Jeżeli strony zgodnie wskażą w zakreślonym terminie jeden z nich, wybór powinien być wiążący. Kolejną opcją byłoby udostępnienie stronom wokandy sędziego z możliwością wyboru pasujących wolnych terminów. System wyznaczyłby pierwszy pasujący wspólny termin. Jeżeli w sprawie należy dopuścić dowód z opinii biegłego, system powinien sugerować, który biegły z danej specjalizacji jest najmniej obciążony i może sporządzić opinię w najkrótszym czasie. Bardzo ważne jest, aby przedmiotowe rozwiązanie wyposażone było w funkcjonalności zastępujące drobne czynności biurowe, które zajmują znaczną część dnia pracy sędziego lub w istotny sposób przekładają się na terminowość postępowań, jak np. ustalanie daty prawomocności orzeczeń czy też kierowanie spraw do wykonania, np. celem egzekucji grzywny, kar ograniczenia lub pozbawienia wolności albo uiszczenia kosztów sądowych na rzecz Skarbu Państwa.

D. Integracja systemu do prowadzenia spraw sądowych z bazami danych

Jak już wyżej wspomniano, standardowymi systemami wykorzystywanymi w pracy polskich sądów są systemy repertoryjno-biurowe „Sawa” oraz „Sędzia2”, które niestety nie są sprzężone z innymi systemami wykorzystywanymi w administracji publicznej. Tymczasem AI na aktualnym etapie rozwoju sprowadza się do zautomatyzowanych działań bazodanowych. Z tego też względu podstawowym elementem działania rozwiązań informatycznych muszą być połączone ze sobą zespoły danych – im większe zasoby danych, tym lepiej²⁷. Cel ten można osiągnąć integrując nowy system do prowadzenia spraw sądowych z istniejącymi systemami informatycznymi/teleinformatycznymi sektora prywatnego i publicznego tworząc rozwiązania ekosystemowe. Zaleca się ich oparcie na systemach webowych w tzw. chmurze, co znacznie ułatwiłoby integrację wszystkich proponowanych w niniejszych rekomendacjach systemów. Założenie to aktualnie stoi w sprzeczności z obowiązującymi przepisami prawnymi, odnoszącymi się do przetwarzania danych osobowych w wymiarze sprawiedliwości oraz do sposobu ich przechowywania. Jednym z rozwiązań jest zmiana obowiązujących przepisów, a drugim tworzenie prywatnych chmur na terenie Rzeczypospolitej Polskiej we współpracy z ośrodkami

²⁷ Trzeba mieć jednak na uwadze, że już na etapie wczesnego rozwoju programowania opracowano zasadę GIGO - Garbage In, Garbage Out - wskazującą, iż nawet w sytuacji zastosowania właściwych procedur albo poprawnego stworzenia systemu ostateczny wynik działań będzie zależał od poprawności wprowadzonych danych. Jeżeli dane te są błędne lub niepełne wyniki uzyskiwane przez oprogramowanie także będą nieprawidłowe.

naukowymi. Aktualnie Politechniki posiadają najnowocześniejsze centra informatyczne w Europie, pozwalające prowadzić zaawansowane prace badawcze i skomplikowane symulacje przy wykorzystaniu dużych mocy obliczeniowych oraz najwyższych standardów bezpieczeństwa. Rekomenduje się sprzężenie systemu do prowadzenia spraw sądowych z bazami takimi jak: system PESEL-SAD, Rejestr Danych Kontaktowych, Kompleksowy System Informatyczny Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Centralny Rejestr Danych Podatkowych, baza danych Narodowego Funduszu Zdrowia, Krajowy System Informatyczny Policji, Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców, Ewidencja Gruntów i Budynków, rejestry ośrodków pomocy społecznej, rejestry objęcia procedurą tzw. "Niebieskiej Karty", Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej, system NOE-SAD, europejski system informacji o zabezpieczeniu społecznym, Rejestr Dowodów Osobistych, System Informacji Schengen, Zintegrowany System Ewidencyjny Komendy Głównej Straży Granicznej, Krajowy Rejestr Urzędowy Podmiotów Gospodarki Narodowej, Krajowy Rejestr Karny oraz rejestrami prowadzonymi przez Krajową Radę Notarialną. Dane zawarte w tych bazach powinny być dostępne organom w trybie ciągłym, nie zaś udostępniane na wniosek. Zabezpieczeniem przed nieograniczonym pozyskiwaniem danych powinno być m.in. wprowadzenie wymogu zapisu zindywidualizowanych oznaczeń osoby je pobierającej (podpis elektroniczny), a także obowiązku określenia związku danych z poszczególnymi sprawami (np. wpisanie sygnatury akt sprawy).

Scentralizowanie komunikacji elektronicznej aplikacji dla wymiaru sprawiedliwości w jednym ekosystemie oraz zintegrowanie jej z aplikacjami sektora publicznego i prywatnego stanowi podstawowe założenie w implementacji rozwiązań proponowanych w niniejszych rekomendacjach.

Digitalizacja akt sądowych nie musi oznaczać odebrania prawa do sądu osobom wykluczonym cyfrowo. Nic bowiem nie stoi na przeszkodzie, aby niezbędna dokumentacja stworzona w formie pisemnej była digitalizowana w sposób zautomatyzowany. Podstawowa funkcjonalność takiego systemu powinna obejmować również możliwość korespondencji pomiędzy pełnomocnikami, stronami, sądami oraz organami administracji publicznej, a ponadto innymi podmiotami występującymi w procesie lub mogącymi posiadać informacje niezbędne do uzyskania pełnego materiału dowodowego.

E. Digitalizacja akt sądowych w innych krajach

Przykładem digitalizacji i automatyzacji opisanych powyżej procesów jest Estonia. System operacyjny X-Road to oprogramowanie²⁸ *open source* i rozwiązanie ekosystemowe, które zapewnia zunifikowaną

²⁸ Oprogramowanie (ang. *software*), ogół instrukcji i procedur (programów) oraz powiązanych z nimi danych umożliwiających komputerom i innym programowalnym urządzeniom wykonywanie określonych funkcji, celów. Oprogramowanie jest zamiennie używane z terminem "program komputerowy", jednak ma szersze znaczenie. Obejmuje także programy wykorzystywane przez inne urządzenia. Do oprogramowania zalicza się systemy operacyjne, aplikacje (programy użytkowe),

i bezpieczną wymianę danych między zdecentralizowanymi bazami danych organizacji sektora prywatnego i publicznego. Stanowi on “kręgosłup e-Estonii”, ponieważ pozwala różnym systemom informacyjnym e-usług sektora publicznego i prywatnego łączyć się i funkcjonować w postaci zintegrowanej. E-toimik (ang. *E-file*) stanowi natomiast elektroniczne środowisko komunikacji z sądem, za pośrednictwem którego można składać do sądu, policji i prokuratury dokumenty związane z prowadzonym postępowaniem, a także wnioski o wszczęcie postępowania egzekucyjnego do komornika. E-toimik zawiera informacje z rejestrów karnych, umożliwia monitorowanie przebiegu postępowania, terminów rozpraw, dostęp do dokumentów, wykorzystanie plików cyfrowych do przetwarzania dokumentów²⁹. Każdy może elektronicznie uczestniczyć w postępowaniach cywilnych i administracyjnych sądowych, karnych i wykroczeniowych oraz monitorować przebieg postępowań z nimi związanych. E-toimik stanowi e-rozwiązanie do badania dokumentów związanych z postępowaniem sądowym. Łączy setki stron akt sądowych w jeden widok, umożliwia stronom postępowania elektroniczne przeglądanie dokumentów. Konsekwentne działania Estonii doprowadziły do stanu, w którym 99% usług i procesów świadczonych przez jej organizacje publiczne następuje w sposób zdigitalizowany i zautomatyzowany.

W Niemczech wprowadzono system beA (*besonderes elektronisches Anwaltspostfach*). Jego podstawową rolą jest umożliwienie profesjonalnym pełnomocnikom wymiany pism między sobą oraz sądem. System wykorzystuje szyfrowanie i cyfrowe podpisy w celu zapewnienia bezpieczeństwa i integralności przesyłanych dokumentów i wiadomości. Podmioty mogą korzystać z beA w celu elektronicznego składania dokumentów w sądach i organach administracyjnych, eliminując konieczność fizycznego składania papierowych dokumentów. System ten archiwizuje dane przesyłane za jego pośrednictwem, co ułatwia możliwość ich ewentualnego odzyskania w razie utraty informacji przez podmiot odbierający. Organem odpowiedzialnym za system jest Niemiecka Rada Adwokacka.

We Francji od wielu lat tworzony jest system e-Bureau. Obejmuje on m.in. system dostarczania korespondencji pomiędzy podmiotami profesjonalnymi oraz sądami i trybunałami, przy czym należy zauważyć, że korzystanie z systemu ma co do zasady dobrowolny charakter - oprócz sądów apelacyjnych oraz Rady Państwa. W razie problemów technicznych pisma można składać w biurze podawczym sądu w formie papierowej, co rozwiązuje problemy związane z poszczególnymi aspektami wykluczenia cyfrowego³⁰.

programy do tworzenia programów, programy sterujące działaniem różnych urządzeń, a także różnego rodzaju programy wykorzystywane przez urządzenia i systemy sieciowe, telekomunikacyjne.

²⁹ <https://www.rik.ee/et/e-toimik> - dostęp 13.09.2023 r.

³⁰ Anna Materla, Funkcjonowanie elektronicznych biur podawczych w wybranych krajach, Prawo mediów elektronicznych 3/2017

Z tożsamego systemu korzysta Portugalia, gdzie zarówno profesjonalni pełnomocnicy, podmioty zewnętrzne, jak i sądownictwo oraz organy ścigania mają możliwość korzystania z kompleksowego systemu CITIUS, zapewniającego transfer informacji pomiędzy podmiotami. Zasadniczo zarówno postępowania cywilne, jak i karne mogą być procedowane za pośrednictwem tej platformy³¹.

Z kolei w Łotwie wprowadzono Elektroniczny System Księgowości Upadłościowej (*Elektroniskās Maksātņespējas Uzskaites Sistēma*), który jest jedną platformą elektroniczną dla wszystkich osób i instytucji uczestniczących w postępowaniu upadłościowym. Zapewnia obieg informacji między zaangażowanymi stronami, a także losowy i proporcjonalny rozkład kolejek administratorów³².

Angielskie Ministerstwo Sprawiedliwości w 2016 roku wdrożyło program *Transforming Our Justice System* – transformacji sądownictwa poprzez jego kompleksową digitalizację. Program ma umożliwić ograniczenie kosztów oraz zwiększenie efektywności wymiaru sprawiedliwości poprzez ograniczenie papierowej dokumentacji, dowodów analogowych, zwiększenie efektywności wykorzystywania infrastruktury, ochronę świadków i ofiar przestępstw, zwiększenie przejrzystości procesów karnych poprzez ich transmisję oraz automatyzację rozpoznawanych przez sądy cywilne bezspornych spraw. Według stanu na listopad 2022 r., w ramach programu zrealizowano ponad 20 zadań, w tym stworzenie wspólnego dla sądownictwa i prokuratury systemu obsługi spraw karnych, pozwalającego na znaczne ograniczenie przesyłania dokumentacji papierowej.

8. PROK-SYS

W 2021 r. w polskiej prokuraturze wdrożono system o nazwie PROK-SYS. Jedną z jego podstawowych funkcji jest digitalizacja akt postępowań przygotowawczych w sprawach karnych. Umożliwia to stronom przeglądanie akt przez Internet za pośrednictwem Portalu Przeglądania Akt, co jest wygodniejsze niż przyjazd do siedziby prokuratury i może zwiększać stopień ochrony interesów stron. System został wdrożony jako uzupełnienie, a nie celem zastąpienia papierowego obiegu akt. Nie zdecydowano się na stopniowe wypieranie papieru przez elektroniczne akta, ponieważ skutki prawne wywołuje jedynie dokument sporządzony i podpisany przez prokuratora w formie pisemnej. W procedurze karnej nie ma odpowiednika art. 626⁸ § 8 k.p.c. zgodnie z którym w postępowaniu wieczystoksięgowym skutek prawny następuje wraz z wpisem w systemie teleinformatycznym obsługującym księgi wieczyste, a nie z chwilą podpisania postanowienia przez sędziego lub referendarza sądowego. W konsekwencji prokuratorzy tworzą dokumenty na komputerach, drukują je i podpisują (w przypadku protokołu przesłuchania podpisuje go także osoba przesłuchiwana). Z tego

³¹ <https://www.citius.mj.pt/> - dostęp 13.09.2023 r.

³² <https://www.mkd.gov.lv/en/information-about-emus> - dostęp 13.09.2023 r.

względu nie ma innej możliwości digitalizacji dokumentu postępowania przygotowawczego niż jego zeskanowanie po wytworzeniu. Zasadniczym problemem, przed którym stoją obecnie wszystkie jednostki prokuratury jest brak wystarczających zasobów ludzkich i sprzętowych, aby zeskanować dużą liczbę akt. W sprawach prowadzonych przez prokuratury regionalne akta zostały zdigitalizowane w 78%, jednakże współczynnik ten jest znacznie niższy w prokuraturach rejonowych i wynosi już tylko ok. 17%³³.

W oparciu o powyższe, można rozważyć następujące rekomendacje poprawy stanu rzeczy. Po pierwsze, prokuratura powinna zatrudnić pracowników do skanowania akt, jak również usprawnić proces skanowania akt postępowania oraz przyspieszyć proces digitalizowania materiałów znajdujących się w aktach na fizycznych nośnikach danych. Drugą rekomendacją byłaby stopniowa digitalizacja akt postępowania przygotowawczego - wdrażana łącznie z wyżej rekomendowaną digitalizacją akt sądowych, a następnie wprowadzenie do procedury karnej odpowiednika art. 626⁸ § 8 k.p.c. Dzięki temu decyzje procesowe prokuratora byłyby tworzone w systemie PROK-SYS i wywoływałyby skutki prawne wraz z ich podpisem elektronicznym. Jednakże należy mieć na uwadze, że część dokumentów zawartych w aktach postępowania przygotowawczego to dokumenty niewytworzone przez organy ścigania, a pochodzące od innych podmiotów³⁴. W przypadku podmiotów publicznych należy wdrożyć możliwość zdalnego przesyłania dokumentów do systemu PROK-SYS, na takiej samej zasadzie jak postulowana wyżej integracja systemu do prowadzenia spraw sądowych z innymi publicznymi bazami danych. Natomiast w przypadku podmiotów prywatnych możliwość zdalnego przesyłania dokumentów byłaby trudniejsza do zrealizowania, jeżeli dokumenty, których żąda prokurator są wyłącznie w formie papierowej³⁵ - wówczas ich zeskanowanie byłoby nieuniknione. Zasadne wydaje się rozważenie zmiany obowiązujących przepisów co do pism procesowych w procesie karnym, gdyż obecnie nawet pismo opatrzone elektronicznym podpisem kwalifikowanym nie może zostać uznane za pismo procesowe - z uwagi na brak elementu niezbędnego, jakim jest podpis. Oprócz powyższego rekomenduje się udostępnienie systemu informatycznego PROK-SYS wszystkim jednostkom policji oraz wszystkim wydziałom karnym sądów powszechnych. Docelowo PROK-SYS powinien być platformą wymiany informacji pomiędzy instytucjami. Obecnie w trakcie postępowania

³³ Statystyki zamieszczone w systemie PROK-SYS według stanu na dzień 17 sierpnia 2023 r.

³⁴ Przykładowo, w sprawach o przestępstwo niealimentacji organy ścigania zwracają się o informacje do m. in.: Powiatowego Urzędu Pracy, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej czy komornika sądowego.

³⁵ Choć coraz częściej przesyłanie dokumentacji następuje drogą elektroniczną, to w dalszym ciągu pismo przesłane w formie skanu nie spełnia wymogów pisma procesowego - gdyż zeskanowany podpis nie jest traktowany jako podpis w rozumieniu art. 119 § 1 pkt 4 k.p.k. - i zamiast przyspieszyć procedowanie, przesłanie zawiadomienia o przestępstwie w formie elektronicznej powoduje, że składający wzywany jest do usunięcia braków pisma.

przygotowawczego papierowe akta zostają fizycznie przenoszone z policji do prokuratury, a incydentalnie także do sądu. Sam ruch papierowych akt spowalnia śledztwa i dochodzenia, a jego eliminacja przyniosłaby wymierne korzyści. W tym celu postuluje się udostępnienie PROK-SYS policji oraz sądom, oczywiście z dostosowaniem uprawnień dostępu do zajmowanego stanowiska, a nie poprzez portal zewnętrzny, co mogłoby niepotrzebnie spowolnić korzystanie z niego.

Chociaż art. 321 § 5 k.p.k. przewiduje udostępnienie akt w postaci elektronicznej celem ich przejrzenia przed zamknięciem śledztwa, brak możliwości elektronicznego potwierdzenia zapoznania się z nimi. Wymusza to konieczność wezwania podejrzanego do prokuratury jedynie celem podpisania protokołu albo skorzystania z pomocy prawnej innej jednostki prokuratury lub policji. Celem uniknięcia takich sytuacji rekomenduje się wprowadzenie funkcji elektronicznego potwierdzenia zapoznania się z aktami sprawy.

Oprócz powyższego należy zauważyć, że system ma bardzo dobrze działające opcje wyszukiwania, jak również został zintegrowany z innymi bazami danych. Przykładowo, jeżeli za pomocą konkretnego adresu e-mail sprawca dopuścił się przestępstwa, korzystający z systemu jest w stanie ustalić, która jednostka prokuratury prowadzi postępowanie co do przestępstw za pomocą danego adresu e-mail i podjąć odpowiednią decyzję procesową. PROK-SYS umożliwia także ustalenie w jakich postępowaniach występowała konkretna osoba i w jakim charakterze. Możliwe jest także za jego pośrednictwem zwracanie się do operatorów telekomunikacyjnych o udostępnienie danych. Rekomenduje się, aby rozwijać te funkcje i umożliwić w ten sposób organom ścigania uzyskanie informacji od instytucji państwowych, a także prywatnych, np. od banków co do rachunków bankowych.

Organizacja pracy wokół systemu PROK-SYS powinna cechować się wygodą dla prokuratorów, sędziów oraz stron postępowania. Jest to warunek konieczny trwałego przekształcenia się postępowań przygotowawczych z papierowych na cyfrowe, co będzie stanowiło dopiero początek dla wdrażania rozwiązań opartych o AI dla potrzeb efektywniejszego wykrywania przestępstw i ścigania sprawców.

REKOMENDACJE O CHARAKTERZE SZCZEGÓŁOWYM

9. Automatyczna transkrypcja przebiegu rozprawy do pisemnego protokołu

Do polskich sal rozpraw wprowadzono e-protokół polegający na nagrywaniu przebiegu rozprawy. Jego postulowaną zaletą miało być wyeliminowanie marnowania czasu wynikającego z przerywania osobom przesłuchiwanym na podyktowanie zeznań przez sędziego - protokolantowi. O ile część sędziów odstąpiła od dyktowania, o tyle wielu nadal dyktuje, aby czytając później protokół łatwiej przygotować się do kolejnego terminu rozprawy lub sporządzić uzasadnienie. Co więcej, niezaprotokołowanie treści zeznań świadka wiąże się z koniecznością ponownego ich odsłuchiwania (niejednokrotnie wielogodzinnych nagrań), przed wydaniem wyroku, co stanowi czynność żmudną i czasochłonną.

Z uwagi na powyższe, rekomenduje się wdrożenie oprogramowania zintegrowanego z systemem ReCourt (tworzącym e-protokół), który dokona automatycznej transkrypcji przebiegu rozprawy do pisemnego protokołu. Takie rozwiązanie będzie miało następujące zalety:

- wszyscy sędziowie odstąpią od protokołowania zeznań, co skróci czas trwania rozprawy,
- każda osoba zapoznając się z przebiegiem rozprawy będzie miała wybór czy preferuje nagranie czy pisemny protokół,
- będzie możliwe stworzenie oprogramowania bazującego na transkrypcji przebiegu rozprawy, celem porównania i streszczenia złożonych zeznań na potrzeby np. automatycznego opracowania projektu uzasadnienia wyroku lub odnajdywania sprzeczności w wypowiedziach świadków.

Rozwiązanie do automatycznej transkrypcji oparte o AI powinno korygować błędy językowe, zająknięcia oraz zbędne dźwięki przy maksymalnym oddaniu treści wypowiedzi.

Postulat automatycznej transkrypcji przebiegu rozprawy nie jest nowy i został już zrealizowany w następujących krajach:

- a) Chorwacja – Newton Dictate – oprogramowanie ma na celu generowanie dokumentów (tj. protokołów z posiedzeń oraz decyzji podejmowanych w sądach i prokuraturach). Jego algorytm opiera się na istniejącym rozwiązaniu dostawcy: Newton Technology Adria (NTA), które jest następnie dostosowywane do chorwackiego słownictwa i użycia języka, wraz ze specjalnymi wymaganiami ze strony sektora sądowego³⁶.

³⁶ <https://www.diktiranje.hr/newton-dictate/> - dostęp 14.09.2023 r.

- b) Anglia i Walia – w kontekście sal sądowych system VIQ jest autoryzowanym dostawcą transkrypcji sądów cywilnych i rodzinnych oraz przesłuchań i orzeczeń sądów okręgowych z Sądu Najwyższego i sądów okręgowych w Anglii i Walii.³⁷
- c) Austria – wdrożenie systemów rozpoznawania mowy podczas rozpraw rozpoczęto już w 1997 roku. Stopień rozpoznawania jest optymalizowany krok po kroku – poprzez dodatkową integrację słownictwa orzeczniczego opartego na orzeczeniach Sądu Najwyższego, a także poprzez uzupełnianie słownictwa dodawanego przez użytkowników do ogólnego słownictwa³⁸.
- d) Czechy – Newton Dictate – narzędzie do profesjonalnego dyktowania, wykorzystywane w administracji państwowej, wymiarze sprawiedliwości i służbie zdrowia. Nadaje się nie tylko do korespondencji biznesowej, ale także do wszelkiego rodzaju dłuższych tekstów³⁹.
- e) Serbia – Sudska Praksa – narzędzie służące do wyszukiwania orzecznictwa z zaawansowanym modułem wyszukiwania, który rozpoznaje wzorce i wyniki wyszukiwania z terminami, które często pojawiają się w podobnym kontekście⁴⁰.
- f) Estonia – Salme – narzędzie do rozpoznawania mowy opracowane w celu uproszczenia i optymalizacji transkrypcji rozpraw. System zapewnia 92% precyzję, zwiększając wydajność i dokładność transkrypcji posiedzeń sądowych⁴¹.

10. System do tworzenia wyroków łącznych

Opracowanie projektu wyroku łącznego należy do jednych z najbardziej żmudnych czynności jakie wykonuje sędzia w wydziale karnym. Ich istotą jest połączenie kar orzeczonych wobec przestępcy, który został skazany więcej niż jednym wyrokiem. Połączenie nie polega na prostym sumowaniu orzeczonych kar, a jego istotą jest porównywanie dat popełnienia czynu oraz skazania. Żmudność i czasochłonność wynikają z tego, że sędzia, aby wydać wyrok łączny musi fizycznie dysponować aktami sprawy. W tym celu urzędnicy sporządzają pisma o wypożyczenie akt i wysyłają je do innych sądów. Często akta są wykorzystywane w innym celu i nie można ich przesłać. Urzędnicy wręczają je sędziemu, który musi je dokładnie przejrzeć i sporządzić w brudnopisie: datę czynu, wyroku, kary, czas ich

³⁷ <https://viqsolutions.co.uk> - dostęp 14.09.2023 r.

³⁸ <https://www.dragon-naturally-speaking.com> - dostęp 14.09.2023 r.

³⁹ <https://www.newtontech.net/en/newton-dictate/> - dostęp 14.09.2023 r.

⁴⁰ <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/baza-sudske-prakse-suda> - dostęp 14.09.2023 r.

⁴¹ <https://e-estonia.com/introducing-salme-estonian-courts-speech-recognition-assistant/> - dostęp 14.09.2023 r.
<https://e-estonia.com/new-e-estonia-factsheet-national-ai-kratt-strategy/> - dostęp 14.09.2023 r.

wykonywania oraz zidentyfikować prawidłowe przepisy intertemporalne. Tymczasem wszystkie potrzebne dane są już zgromadzone w Krajowym Rejestrze Karnym.

Aby ułatwić powyższe, rekomenduje się stworzenie systemu teleinformatycznego do tworzenia wyroków łącznych, który importowałby dane skazanego z Krajowego Rejestru Karnego oraz systemu NOE-SAD (gromadzącego informacje o osobach pozbawionych wolności) i w przystępny sposób przedstawiłby wszystkie opisane wyżej informacje, które sędzia musi „sporządzić w brudnopisie”. Następnie zaproponowałby, które kary połączyć przedstawiając zakres możliwych do orzeczenia kar łącznych. Ponadto rekomenduje się funkcjonalność automatycznego pobierania odpisów orzeczeń z sądowych baz danych. Aby system teleinformatyczny do tworzenia wyroków łącznych zyskał zaufanie sędziów, konieczne jest zaimplementowanie funkcjonalności wizualizacji odpisu wyroku przez sędziego, a nie jedynie informacji o nim. Jednakże dane zawarte w KRK mogą być nieaktualne ze względu na np. zarządzenie wykonania zawieszony kary lub jej wykonanie, jak również w niewielkiej części przypadków błędnie wprowadzone ze względu na ludzki błąd. Importowanie odpisu wyroku, a także postanowień wykonawczych z sądowych baz danych pomoże wyeliminować takie błędy.

11.3. Chatbot uzupełniający Biura Obsługi Interesanta

Na początku 2023 r. jedną z najczęściej omawianych nowinek technologicznych na świecie był program ChatGPT opracowany przez firmę OpenAI. Rozwiązanie wykorzystuje architekturę sieci neuronowej zwanej transformatorem do przetwarzania danych wejściowych i generowania odpowiedzi wykorzystując modele generatywne. ChatGPT działa poprzez przewidywanie następnego słowa lub frazy w rozmowie na podstawie kontekstu i informacji dostarczonych do tej pory. Konwersacja z ChatGPT polega na promptowaniu. Prompty to pytania lub komendy, które inicjują reakcję systemu. Promptując należy w sposób wyraźny określić swój cel, używać prostych określeń, unikać zdań otwartych oraz nazw własnych. Jego sukces powinien zainspirować wiele instytucji do stworzenia rozwiązań wykorzystujących chatbot potrafiący na bieżąco odpowiadać na pytania klientów danej organizacji/instytucji.

Obecnie sądowe Biura Obsługi Interesanta (BOI) są przeciążone oraz działają jedynie w godzinach pracy sądu. Warto zauważyć, że część sądów wdrożyła chatboty - jednak informują one jedynie o etapie sprawy, ale nie co do procedur sądowych. Z tego względu rekomenduje się stworzenie sądowego chatbota, który informowałby o procedurach sądowych oraz o stanie sprawy (bez ograniczeń wynikających z godzin pracy sądu). AI może pomóc w usprawnieniu procesu komunikacji z szeroko rozumianymi uczestnikami postępowań sądowych, odpowiadając na standardowe zapytania, udzielając informacji o stanie sprawy w zakresie szczegółowo przewidzianym § 123-125 rozporządzenia Ministra

Sprawiedliwości Regulamin urzędowania sądów powszechnych. Może także przejąć część zadań BOI z § 29 ww. rozporządzenia.

Chatbot znalazłby przy tym zastosowanie na stronach internetowych sądów powszechnych, które spotykają się z zarzutami o brak spójności, przejrzystości czy niedostosowania do osób z niepełnosprawnościami. Wprowadzenie chatbota umożliwiłoby sprawne poruszanie się po stronach internetowych i łatwe wyszukiwanie podstawowych informacji.

12. System do rozpoznawania wniosków o zwolnienie od kosztów sądowych oraz o przyznanie pełnomocnika z urzędu

Jedną z podstawowych gwarancji prawa do sądu jest możliwość złożenia wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych oraz przyznanie pełnomocnika z urzędu. Takie wnioski rozpoznają zazwyczaj referendarze sądowi, rzadziej sędziowie. Istota rozpoznania wniosku sprowadza się do oceny sytuacji majątkowej wnioskodawcy w oparciu o ich deklaracje co do majątku, przychodów i wydatków. Tym samym nie wymaga wiedzy prawniczej.

Z uwagi na łatwość ustandaryzowania przesłanek rekomenduje się, aby jednym z pierwszych wdrożeń AI w sądownictwie był system służący do rozpoznawania wniosków o zwolnienie od kosztów sądowych oraz o przyznanie pełnomocnika z urzędu. Rozwiązanie korzystałoby z informacji uzyskanych z urzędów skarbowych, co do dochodów w poprzednich latach oraz z ośrodków pomocy społecznej, aby mieć rzetelną informację o sytuacji zarobkowej wnioskodawcy, a nie polegać na ich deklaracjach. System powinien mieć także dostęp do statystyk Głównego Urzędu Statystycznego odnośnie wysokości średnich wydatków polskich gospodarstw domowych. Natomiast, jeżeli wnioskodawca ma ponadprzeciętne wydatki, mógłby to wykazać rachunkami. Zaletą takiego rozwiązania byłaby obiektywność i spójność wszystkich w skali kraju rozstrzygnięć w przedmiocie zwolnienia od kosztów sądowych oraz przyznania pełnomocnika z urzędu.

Obecnie takie wnioski są rozpoznawane w sądach właściwych ze względu na sprawę co do której złożono wniosek. Aby AI była w stanie je rozpoznać, muszą zostać złożone w formie elektronicznej. O ile perspektywa digitalizacji akt sądowych jest względnie odległa, o tyle już teraz działa EPU. Z tego względu rekomenduje się wdrożenie nowej funkcji EPU, aby w ramach już istniejącej infrastruktury było możliwe składanie wniosków o zwolnienie od kosztów sądowych oraz przyznanie pełnomocnika z urzędu. Wnioskodawca składając wniosek - informowałby o konkretnej sprawie, której on dotyczy, a e-sąd po wydaniu postanowienia - przekazywałby jego odpis zarówno wnioskodawcy, jak i właściwemu sądowi. Oczywiście, osobie której odmówiono uwzględnienia wniosku albo zwolniono

w mniejszym zakresie niż oczekiwał, przysługiwałoby zażalenie do sędziego referenta przedmiotowej sprawy.

13. System do wyszukiwania podobnych spraw

W związku z postulowanym zwiększeniem liczby orzeczeń i uzasadnień w Portalu Orzeczeń Sądów Powszechnych rekomenduje się wdrożenie systemu do wyszukiwania wyroków w podobnych sprawach. Jednym z podstawowych oczekiwań względem wymiaru sprawiedliwości jest jednolite rozstrzyganie podobnych spraw, niezależnie od osoby sędziego referenta. Do polskich sądów trafia dużo spraw opartych o takie same wzorce umowne, w szczególności dotyczące umów pożyczek oraz tzw. kredytów frankowych. System do wyszukiwania rozstrzygnięć w podobnych, a nawet identycznych sprawach pozwalałby utrzymywać jednolitą linię orzeczniczą oraz oszczędziłby czas sędziom je rozpoznającym. Co więcej, jednym z podstawowych zadań Sądu Najwyższego jest zapewnienie jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych. Wdrożenie rekomendowanego systemu pomogłoby odnaleźć rozbieżności orzecznicze w sprawach nietrafiających do Sądu Najwyższego.

System powinien wyszukiwać również podobne sprawy, w których rozstrzygnięto drobne kwestie proceduralne - rzadko opisywane w uzasadnieniach wyroków, a konieczne dla prawidłowości rozpoznania sprawy.

14. System do tworzenia projektów uzasadnień, który uwzględniałby styl referenta

Jedną z najbardziej czasochłonných czynności w pracy sędziego jest pisanie uzasadnień orzeczeń. Dla ich szybszego sporządzania, sędziowie korzystają z opracowanych przez siebie wzorów, przy czym wzory dotyczą jedynie fragmentów ostatecznych wersji uzasadnień.

Już teraz, tzn. bez wcześniejszej digitalizacji akt sądowych, możliwe jest stworzenie systemu, który potrafiłby opracować wzory uzasadnień wyroków. Rozwiązanie to powinno mieć dostęp do wszystkich uzasadnień jakie sporządził dany sędzia na potrzeby dostosowania się do jego stylu, tj. jak buduje zdania, jego zwięzłość itp., a także kolejności ustalonych faktów, zastosowanych przepisów prawa oraz użytej argumentacji. System miałby dostęp do elektronicznych protokołów rozpraw i na ich podstawie ustalał tę część stanu faktycznego, opartą o zeznania świadków oraz przesłuchanie stron. Co istotne, AI powinna „wiedzieć” których fragmentów uzasadnienia nie jest w stanie napisać, z uwagi na zawarcie danych jedynie w papierowych aktach sprawy. W takim przypadku, rozwiązanie AI powinno pozostawić wolne miejsca i informować referenta o potrzebie uzupełnienia danego faktu. W przyszłości, wraz z wdrożeniem digitalizacji akt sądowych, system uzupełniałby fragmenty uzasadnienia o informacje, do

których miałyby już dostęp. Wspomógłby przy tym pracę sędziego w zakresie treści przez niego napisanych, np. w zakresie użytej stylistyki zdań czy też użytych podstaw prawnych. Ponadto należy rekomendować, aby po wdrożeniu postulowanego rozwiązania, do transkrypcji przebiegu rozprawy wdrożone zostały ustne motywy rozstrzygnięcia, wygłoszone po wydaniu wyroku oraz zeznania, których nie zaprotokołowano do pisemnego protokołu.

15. Rejestr Spadkowy oraz Notarialny Rejestr Testamentów

W polskim porządku prawnym obowiązują dwie procedury ustalenia kto nabył prawa do spadku po zmarłej osobie: sądowe postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku oraz notarialny akt poświadczenia dziedziczenia. Informacje o ich wydaniu są obowiązkowo umieszczane w elektronicznym Rejestrze Spadkowym, a każda osoba dysponująca danymi o zmarłym, np. jego numerem PESEL, może sprawdzić *on-line* czy stwierdzono nabycie spadku albo sporządzono akt poświadczenia dziedziczenia.

Postępowania spadkowe stanowią istotną część pracy sędziego cywilisty. Sprawy, w których potencjalni spadkobiercy mają wolę nabycia spadku, trwają względnie krótko. Tymczasem długotrwałymi sprawami są postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, w których znajdują się długi, a wnioskuje o to wierzyciel zmarłego - niebędący jego spadkobiercą. Czasochłonność postępowania wynika z obowiązku ustalenia kręgu spadkobierców⁴², podczas gdy potencjalni spadkobiercy odrzucają spadek przed sądem albo notariuszem. Im liczniejsza jest rodzina, tym więcej osób decyduje się odrzucić spadek, co generuje konieczność przesyłania przez notariusza kolejnych papierowych oświadczeń o odrzuceniu spadku. Z kolei sądy gromadzą oświadczenia, zapoznają się z nimi, a następnie zawiadamiają kolejnych potencjalnych spadkobierców o odrzuceniu spadku. Spadkobiercy mają prawo do odrzucenia albo przyjęcia spadku w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedzieli się o tytule swego powołania.

Pierwszą rekomendacją w zakresie usprawnienia postępowań spadkowych jest rozszerzenie funkcjonalności Rejestru Spadkowego o obowiązkowe umieszczenie w nim informacji o odrzuceniu spadku wraz z treścią danego oświadczenia. Taka informatyzacja zwolniłaby notariuszy z obowiązku przesyłania papierowej dokumentacji do sądu spadku⁴³. Sędziowie prowadzący postępowanie

⁴² Obowiązek wynika z przytoczonego już wyżej art. 670 § 1 k.p.c., zgodnie z którym sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą.

⁴³ Docelowo rekomenduje się, aby wszelkie informacje pomiędzy sądami a notariuszami były udostępniane elektronicznie.

o stwierdzenie nabycia spadku uzyskaliby w jednym miejscu pełną, aktualną i uporządkowaną informację o takich osobach.

Drugą rekomendacją jest obligatoryjne umieszczenie treści postanowień o stwierdzeniu nabycia spadku oraz aktów poświadczenia dziedziczenia w Rejestrze Spadkowym. Dzięki temu sądy nie musiałyby zwracać się do notariuszy o przesłanie papierowych dokumentów, a baza danych umożliwiłaby późniejsze trenowanie algorytmów AI.

Oprócz Rejestru Spadkowego działa także Notarialny Rejestr Testamentów. Zamieszczanie w nim informacji o sporządzeniu testamentu notarialnego nie jest obligatoryjne, a zależy wyłącznie od woli testatora. Trzecią rekomendacją jest integracja Notarialnego Rejestru Testamentów z Rejestrem Spadkowym oraz obligatoryjne umieszczenie w nim treści testamentu notarialnego. Taka funkcjonalność zapewniłaby automatyczną informację dla sądu i notariusza o sporządzeniu testamentu oraz jego treści. Rekomenduje się także umieszczanie w rejestrze umów o zrzeczenie się dziedziczenia, których treść również determinuje krąg spadkobierców.

Powyższe rekomendacje stanowią podstawę dla zasadniczej rekomendacji, opartej już o rozwiązania AI. Rekomenduje się utworzenie oprogramowania działającego na podstawie danych zawartych w Rejestrze Spadkowym, którego funkcją byłoby ustalenie kręgu spadkobierców w sytuacji, gdy co najmniej jeden odrzucił spadek. Ustalenie kręgu spadkobierców w pozostałych sprawach nie wymaga tworzenia kolejnego oprogramowania, z uwagi na łatwość ustalenia spadkobierców. Jednakże co do odrzucanych spadków, rozwiązanie miałoby na celu odczytać treść złożonych oświadczeń o odrzuceniu spadku, w których odrzucający wymieniają innych potencjalnych spadkobierców. Oprogramowanie byłoby w stanie ustalić, którzy spadkobiercy odrzucili spadek, a którzy nie i przedstawiać to, np. w formie drzewa genealogicznego. Nie ulega wątpliwości, że ograniczeniem postulowanego rozwiązania byłoby korzystanie jedynie z informacji zawartych w ww. oświadczeniach, jednakże te dane w połączeniu z danymi jakie sędzia uzyskuje z systemu PESEL-SAD pozwoliłyby na sprawne przeprowadzenie postępowań o stwierdzenie nabycia zadłużonych spadków, odrzuconych przez część potencjalnych spadkobierców.

16. Analiza etatyzacji i obciążenia pracą sądów przez sztuczną inteligencję

Jedną z kompetencji Ministerstwa Sprawiedliwości jest „analizowanie rozmieszczenia i obciążenia pracą sędziów i innych pracowników sądownictwa w poszczególnych jednostkach organizacyjnych oraz opracowywanie rozwiązań służących racjonalnej etatyzacji i organizacji pracy”. Dla codziennego

funkcjonowania sądów jest to jedna z najważniejszych kompetencji Ministerstwa w wymiarze sprawiedliwości. W sądownictwie każdorazowo prezes sądu wraz z dyrektorem sądu zawiadamia Ministerstwo o zwolnieniu etatu i wnosi o jego ponowne przyznanie do tego sądu. Minister każdorazowo może zdecydować o przydzieleniu etatu dotychczasowemu sędziemu, przekazaniu go innemu albo o jego zniesieniu. Decyzję rekomenduje Departament Kadr i Organizacji Sądów Powszechnych i Wojskowych w oparciu o analizę statystyczną danych zamieszczanych przez sądy w Aplikacji Statystycznej SAP⁴⁴. Czas procedury trwa średnio 1 miesiąc.

Z uwagi na powyższe, postuluje się stworzenie rozwiązania, które w oparciu o algorytmy AI natychmiast podejmowałoby decyzję czy etat pozostaje w danym sądzie. System zapobiegałby niepewności kadrowej sądów, a także informowałby prezesów na podstawie jakich dokładnie danych zapadałaby decyzja o pozostawieniu albo przeniesieniu etatu. Postuluje się także, aby system miał funkcję prognozowania co do decyzji w sprawie wakatu jeszcze przed jego ewentualnym zwolnieniem.

17. Analiza statystyki sądowej przez sztuczną inteligencję

W poprzedniej rekomendacji wspomniano o istnieniu Aplikacji Statystycznej SAP, w której kierownicy sekretariatów zamieszczają opracowania statystyczne sądów. Są to statystyki odnoszące się do rodzajów spraw jakie wpłynęły do sądów, w szczególności liczby spraw wszczętych, zakończonych oraz czasu ich trwania. Podstawową wadą tego obowiązku jest to, że osoby kompetentne muszą wydrukować statystyki z systemu, dodać je w kalkulatorze, ręcznie wpisać do formularza, a następnie ponownie wprowadzić wyniki do systemu teleinformatycznego.

Aby zakończyć tak żmudne i czasochłonne czynności, postuluje się wdrożenie systemu, który importowałby, gromadził i porządkował statystykę sądową. Co istotne, AI samodzielnie wyciągnęłaby przydatne wnioski, np. dlaczego w jednym sądzie dana kategoria spraw jest sprawnie rozstrzygana a w innym nie. Ciekawe byłyby także informacje czy jakieś sądy/sędziowie podejmują niestandardowe decyzje, np. orzekają dużo surowsze kary albo odstają od linii orzeczniczych przestrzeganych w większości sądów. Zaletą systemu powinna być również codzienna aktualizacja - w przeciwieństwie do gromadzenia danych jedynie kwartalnych, półrocznych i rocznych.

Rekomendowany system tworzyłby synergię z rekomendowanym wyżej rozwiązaniem do analizy etatyzacji i obciążenia pracą sądów, które razem mogłyby doprowadzić do najbardziej efektywnego rozmieszczenia etatów we wszystkich sądach w Polsce.

⁴⁴ Informacja publiczna uzyskana z Ministerstwa Sprawiedliwości DKO-II.082.3.2023

W dalszej kolejności należy postulować publiczny dostęp do tych statystyk oraz możliwość przyporządkowania ich do konkretnego sędziego lub referendarza sądowego. Jawne i dobrze uporządkowane statystyki będą pomocne, gdy sędzia będzie ubiegał się o awans, a referendarz startował w konkursie na stanowisko sędziowskie.

18. Tłumaczenie rozprawy na żywo

Rekomenduje się wdrożenie systemu informatycznego, który pracowałby w toku rozprawy przy przesłuchaniu osób, które nie władają językiem polskim, tłumacząc zarówno wypowiedzi przesłuchiwanego jak i sądu, stron oraz pełnomocników. Tradycyjne przesłuchania z udziałem tłumacza są czasochłonne i generują wysokie koszty. Przesłuchiwany, który nie włada językiem polskim najpierw słyszy wypowiedź sądu czy innego uczestnika postępowania w języku polskim, następnie obecny na sali tłumacz przekłada wypowiedź na język zrozumiały dla osoby przesłuchiwanej, która udziela odpowiedzi, a w dalszej kolejności odpowiedź ta jest dopiero tłumaczona na język polski. Z jednej strony takie działanie jest czasochłonne i w toku tłumaczenia istotne niuanse czy nawet całe fragmenty wypowiedzi mogą ulec zniekształceniu, przeinaczeniu lub zostać pominięte przez tłumacza. Z drugiej strony, wydłużony czas od zadania pytania obcojęzycznemu świadkowi do udzielenia przez niego odpowiedzi i jej przetłumaczenia, sprawia, że osoba pytająca i osoby postronne mogą gubić sens wypowiedzi. Zautomatyzowany system, pozwalający na symultaniczne tłumaczenie pytania (przy którym udział tłumacza ograniczałby się wyłącznie do kontroli dokonanego tłumaczenia), stanowiłby istotne wsparcie i usprawnienie obecnie funkcjonujących rozwiązań.

19. Wykorzystanie translatorów do sporządzania tłumaczeń pism sądowych.

Pisma sądowe (np. zawiadomienie o terminie rozprawy, wezwania do uzupełnienia braków formalnych) kierowane do uczestników postępowania, którzy nie władają językiem polskim powstają dwuetapowo. W pierwszej kolejności sporządza się pismo w języku polskim, a następnie wysyła do tłumacza przysięgłego. Pismo po przetłumaczeniu na właściwy język jest odsyłane do sądu, który następnie ekspediuje przesyłkę do adresata i wypłaca wynagrodzenie tłumaczowi. Wydaje się, że zaawansowanie technologiczne językowych modeli AI powinno skłaniać do odstępowania od procedury wykorzystania tłumacza przysięgłego, zwłaszcza w sytuacjach oczywistych. Możliwe jest sporządzenie pisma w języku właściwym dla danego uczestnika sprawy przez pracownika sądu przy użyciu AI - w oparciu o wersję pisma w języku polskim. Powyższe skróci czas postępowań z elementem zagranicznym o okres poszukiwania tłumacza przysięgłego oraz oczekiwania na wykonanie tłumaczenia – jednocześnie obniżając koszty.

20. System do analizy zawiadomień o przestępstwie i oceny dowodów w postępowaniu przygotowawczym

Wdrożony w prokuraturze system PROK-SYS powinien być platformą umożliwiającą przekształcenie akt postępowań przygotowawczych z papierowych na w pełni cyfrowe, będących zarazem bazami danych do trenowania algorytmów AI. Na potrzeby początkowego etapu sprawy rekomenduje się stworzenie programu analizującego zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, aby poza głównym wątkiem zawiadomienia nie pominąć innych, które również powinny być objęte ściganiem. System pozwalający analizować pisemne zawiadomienia stanowiłby istotne usprawnienie pracy prokuratora oraz pozwoliłby skrócić i usprawnić pracę prokuratorów kierujących jednostką, którzy analizują każde wpływające do prokuratury zawiadomienie o przestępstwie. Na tej podstawie dokonują dekretacji postępowania, wskazując jakiego przestępstwa dotyczy zawiadomienie.

Wraz ze wzrostem informacji zgromadzonych w dalszym toku postępowania, rekomenduje się wdrożenie systemu pozwalającego na wyłuskanie istotnych informacji spośród innych niemających znaczenia dla sprawy. System wskazywałby, jakie dowody mogłyby być przeprowadzone z urzędu dla rozstrzygnięcia istoty sprawy, np. wytypowałby potencjalnych świadków na podstawie analizy zeznań dotychczas przesłuchanych osób. Co więcej, przeanalizowałby treść złożonych zeznań i wskazywałby w jakim fragmencie są one spójne, a w jakim sprzeczne. Ponadto, przygotowywałby projekty postanowień o żądaniu udostępnienia danych objętych tajemnicą telekomunikacyjną lub wniosków o zwolnienie z obowiązku zachowania tajemnicy bankowej – zwalniając prokuratora z czasochłonnego wyszukiwania i przepisywania danych (tj. numery telefonów, dane operatorów, numery rachunków bankowych, numery VIN, PESEL).

REKOMENDACJE WDROŻENIOWE

21. Centrum Robotyzacji Procesów Ministerstwa Sprawiedliwości

Dotychczasowe rekomendacje obejmują wdrożenie systemów opartych o algorytmy AI, które będą wspomagały pracę pracowników sądownictwa. Aby wdrożenie było możliwe, konieczne jest utworzenie w Ministerstwie Sprawiedliwości odrębnej, wyspecjalizowanej jednostki.

Doświadczeniem w tym zakresie dysponuje Ministerstwo Finansów, które utworzyło w swoich strukturach Centrum Robotyzacji Procesów. Do jego kompetencji zalicza się inicjowanie robotyzacji danego procesu, projektowanie rozwiązania, oszacowanie kosztów, wdrożenie robotów oraz zarządzanie uruchomionymi robotami⁴⁵. Centrum wdrożyło robotyzację w procesach finansowo-księgowych, płacowych, kadrowych, wprowadzania danych do systemów informatycznych, rejestracji e-korespondencji i weryfikacji należności⁴⁶. Obecnie do robotyzacji wskazanych jest ok. 300 procesów.

Robotyzacja przynosi konkretne korzyści w postaci oszczędności czasu. Przykładowo, roboty rozliczające faktury z Operatorem Turystycznym w 15 minut realizują zadania, które człowiekowi zajmowały 3 dni, natomiast roboty przenoszące dane z faktur do systemu komputerowego skróciły czas obsługi jednej faktury z 10 do 2 minut.

Zbudowane w Ministerstwie Finansów roboty programowe oparto o technologię RPA (ang. *Robotic Process Automation*). Jej podstawową zaletą jest możliwość funkcjonowania w systemach, które nie integrują się ze sobą, co jest cechą systemów wdrożonych dotychczas w sądownictwie.

Centrum Robotyzacji Procesów Ministerstwa Sprawiedliwości byłoby z jednej strony punktem kontaktowym dla każdego pracownika sądownictwa, a także prokuratorów oraz profesjonalnych pełnomocników, którzy zgłaszałiby do niego postulaty wdrożenia robotów programowych, pozwalających przyspieszyć pracę sądów i prokuratury. W pierwszej kolejności, postuluje się wdrożenie rozwiązania do analiz pozwów o zapłatę tytułem niespłaconych pożyczek. Taki robot ds. pożyczek badałby czy powód wykazał m.in.: istnienie roszczenia oraz zasadność dochodzonej wysokości, czy roszczenie jest nieprzedawnione, a także czy umowa nie zawiera klauzul niedozwolonych. Kolejnym postulatem byłby robot ds. umów frankowych, który w ułamku sekundy analizowałby umowę pod kątem aktualnego orzecznictwa sądów powszechnych, Sądu Najwyższego oraz orzecznictwa europejskiego odnośnie klauzul niedozwolonych oraz przygotowywałby dla sędziego sprawozdanie,

⁴⁵ <https://www.mf.gov.pl/documents/764034/6915408/Dz.+Urz.+Min.+FFiPR+z+dnia+23+czerwca+2021+r.+poz.+100+> - dostęp 28.08.2023 r.

⁴⁶ Informacja publiczna uzyskana z Ministerstwa Finansów BMI1.0123.951.2023

pozwalające na zaoszczędzenie czasu na czytaniu bardzo długich umów. Postulować należy także wdrożenie robota ds. badania przedawnienia, który analizowałby każdą sprawę czy dochodzone roszczenie jest przedawnione oraz w jakiej części.

Należy zauważyć, że praca w sądzie to nie tylko obsługa postępowań sądowych, ale także obszary administracyjne i finansowe. Opracowane w Ministerstwie Finansów roboty programowe powinny zostać wykorzystane w sądownictwie celem automatyzacji procesów finansowo-księgowych, płacowych, kadrowych i statystycznych.

Z drugiej strony Centrum Robotyzacji Procesów Ministerstwa Sprawiedliwości stałoby się dla kierownictwa jednostek wymiaru sprawiedliwości ośrodkiem projektowania i koordynacji konkretnych wdrożeń mechanizmów AI. W tym zakresie efektywność działania nie będzie bowiem możliwa bez zidentyfikowania i uporządkowania zgłaszanych potrzeb w celu ich przekierowania do realizacji na konkretnych ścieżkach decyzyjnych i kompetencyjnych rozbudowanej struktury organizacyjnej.

22. Praktyczne aspekty wdrożenia sztucznej inteligencji w sądownictwie

Opisane w niniejszych rekomendacjach wytyczne należy ocenić również z perspektywy sposobów i możliwości ich implementacji w praktyce. Sprowadza się to do oceny i weryfikacji systemów już funkcjonujących i możliwości ich dalszego rozwoju, w tym wprowadzenia mechanizmów opartych o rozwiązania AI. Należy przy tym zauważyć rysujący się podział systemów, które funkcjonują obecnie w sądownictwie na systemy scentralizowane, gdzie przykładem może być obszar systemów centralnych i cyberbezpieczeństwa oraz systemy podzielone na instancje (np. systemy repertoryjno-biurowe poszczególnych wydziałów). Szczegółowa analiza w tym zakresie powinna stanowić istotny wymiar działalności Centrum Robotyzacji Procesów Ministerstwa Sprawiedliwości, w ramach którego zespół specjalistów porządkowałby zgłaszane potrzeby i postulaty z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawa i struktur organizacyjnych, a jednocześnie współpracował przy dostosowaniu potrzeb do adekwatnych sposobów dostarczania produktów ich zaspokajania. Wydaje się, że skuteczne i efektywne wdrożenie poszczególnych projektów AI w jednostkach wymiaru sprawiedliwości może zostać osiągnięte jedynie w efekcie synergii przedstawicieli wszystkich interesariuszy projektów, od etapu wczesnego ich planowania po efekt końcowy z wykorzystaniem systemu zapewniającego cyberbezpieczeństwo. Narzędziem do dostarczenia produktów niezbędnych do wytworzenia mechanizmów AI w całym sądownictwie są scentralizowane publiczne procesy zakupowe, prowadzone w różnych trybach przez wyspecjalizowaną jednostkę.

Usystematyzowany proces zakupowy rozpoczynałby się od analizy potrzeb i wymagań, definiującej oraz uwzględniającej potencjalne ograniczenia, zarówno natury prawnej, technicznej, etycznej jak

i organizacyjnej. Dopiero właściwe przygotowanie, implikowałoby dobór i sposób przeprowadzenia właściwej procedury, której zwieńczeniem byłoby zawarcie i następcza kontrola umowy obejmującej zakup, wdrożenie i rozwój poszczególnych rozwiązań AI w jednostkach wymiaru sprawiedliwości. W celu efektywnej i spójnej realizacji powyższych założeń na terytorium całego kraju wymagane będzie przeprowadzenie procesów zakupowych w formule centralnej, a następnie zarządzanie umowami również z poziomu jednego ośrodka kompetencyjnego. Aktualnie funkcjonują już w obszarze wymiaru sprawiedliwości umowy, obejmujące swoim zakresem centralne dostarczenie i wdrożenie systemów, co pozwala na realne projektowanie procesów zakupowych rozwiązań opartych o AI w wymiarze sprawiedliwości na szczeblu centralnym.

Podkreślenia wymaga, że dostawa jakichkolwiek rozwiązań AI czy świadczenie usług z zakresu AI wiązać się będzie z koniecznością udzielenia zamówień publicznych, innowacyjnych lub klasycznych, jednak każdorazowo będzie musiało odbywać się w granicach i na podstawie obowiązujących przepisów prawa, w szczególności prawa zamówień publicznych. Z tej perspektywy istnienie centralnego ośrodka zarządzającego procesami zakupowymi w znaczącym stopniu zwiększa potencjał wymiaru sprawiedliwości w możliwości realnego wdrożenia rozwiązań AI w sądownictwie. Centrum Zakupów dla Sądownictwa Instytucji Gospodarki Budżetowej (CZdS IGB) funkcjonuje jako jednostka wyspecjalizowana w przeprowadzaniu zaawansowanych, scentralizowanych procesów zakupowych, zarówno dla jednostek sądownictwa, jak również innych instytucji (tj. prokuratur, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich), w szczególności w obszarze centralnych systemów informatycznych i cybernetycznych. W oparciu o aktualnie obowiązujące przepisy prawa, wprowadzanie technologii AI nie będzie możliwe bez standaryzacji procesów i usług, których AI będzie dotyczyć. Efekt standaryzacji możliwy jest do osiągnięcia *de facto* jedynie poprzez centralizację procesu zakupowego – zarówno na poziomie przygotowania i przeprowadzenia procedury o udzielenie zamówienia publicznego, jak i na etapie następczego zarządzania umową centralną.

23. Zagrożenia w zakresie wdrożenia sztucznej inteligencji w sądownictwie z uwzględnieniem doświadczeń z wprowadzenia Systemu Losowego Przydziału Spraw

Wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań do systemu wymiaru sprawiedliwości wiąże się z szeregiem wątpliwości nie tylko społeczeństwa, ale także wśród profesjonalnych podmiotów uczestniczących w procedurach sądowych, w tym samych sędziów. Przypomnieć należy sytuację związaną z wprowadzeniem Systemu Losowego Przydziału Spraw (SLPS), co nastąpiło w 2018 r., oraz kontrowersje związane z utajeniem przed opinią publiczną mechanizmów działania tego systemu. Ponadto, w raporcie Najwyższej Izby Kontroli dotyczącym „Realizacji projektów informatycznych

mających na celu usprawnienie wymiaru sprawiedliwości⁴⁷ zwrócono uwagę na brak opracowania planu projektu oraz dokumentacji technicznej potrzebnej do utrzymania systemu, nieprawidłowe zdefiniowanie potrzeb szkoleniowych użytkowników, rozpoczęcie z opóźnieniem praktycznych szkoleń warsztatowych, brak rzetelnych testów odbiorczych (także z późniejszymi użytkownikami) kolejnych wersji systemu, blisko półtoraroczne opóźnienie w przeprowadzeniu testów bezpieczeństwa SLPS oraz w zakresie opracowania procedury obsługi zgłoszeń użytkowników. Wszystkie te okoliczności wzbudzały wątpliwości środowiska sędziowskiego⁴⁸ i doprowadziły do powstania wrażenia nieufności co do prawidłowości działania systemów, które aktualnie są powszechnie wykorzystywane w sądownictwie. Wprowadzanie jakichkolwiek nowatorskich rozwiązań winno więc zostać poprzedzone nie tylko debatą społeczną na ten temat, ale rzetelnym wdrożeniem poszczególnych systemów, bez powielenia błędów i z wykorzystaniem dotychczasowych doświadczeń, w tym orzecznictwa sądów administracyjnych.

Wykorzystywane w sądownictwie systemy AI w oczywisty sposób będą oddziaływały na pracę urzędnika lub sędziego, która stanowi sprawę publiczną. W konsekwencji kod źródłowy, sposób działania, algorytm funkcjonowania i uczenia się danego systemu, stanowiąc będzie informację publiczną w rozumieniu przepisów o dostępie do informacji publicznej. Dostęp do technicznych aspektów i zasad funkcjonowania poszczególnych rozwiązań uzasadniony powinien być nie tylko troską o techniczną poprawność ich działania, ale także kontrolą społeczną zgodności dostarczanych wyników z przepisami prawa. Sama okoliczność, że system wykonuje ciąg konkretnych czynności, nie oznacza, że informacja w tym przedmiocie ma charakter wyłącznie techniczny, a nie charakter informacji publicznej. Faktem jest, że końcowa ocena informacji publicznej zależy od przedmiotu danego systemu i jego roli w procesie realizacji zadań postawionych przez podmiot zobowiązany do udostępnienia informacji publicznej. Czynności organów państwowych związane z zaprojektowaniem systemów AI wykorzystywanych w sądownictwie, ich obsługą i funkcjonowaniem są czynnościami o charakterze „sprawy publicznej” w rozumieniu przepisów o dostępie do informacji publicznej. Algorytm przedstawiający sposób działania konkretnej aplikacji mieści się w pojęciu informacji publicznej z tego względu, że informuje o sposobie funkcjonowania sądów, a w konsekwencji o sposobie załatwiania spraw. Co do zasady wszystko, co wiąże się bezpośrednio z funkcjonowaniem i trybem działania sądów stanowi informację publiczną. Sposób działania przewidziany w algorytmie, czyli zestawie poszczególnych poleceń jakie ten system realizuje jest informacją o ciągu czynności prowadzących do

⁴⁷ <https://www.nik.gov.pl/plik/id,23378.pdf> - dostęp 14.09.2023 r.

⁴⁸ <https://www.iustitia.pl/dzialalnosc/opinie-i-raporty/3122-stanowisko-zespołu-ds-prawa-cywilnego-ssp-iustitia-w-sprawie-projektu-z-dn-6-05-2019-r-rozporządzenia-ministra-sprawiedliwosci-regulamin-urzedowania-sadow-powszechnych> - dostęp 14.09.2023 r.

rozstrzygnięcia sprawy. To, że ten ciąg czynności realizuje program komputerowy⁴⁹ i z tego względu ma on charakter techniczny nie może pozbawiać tej informacji charakteru informacji publicznej⁵⁰. Należy również postulować, by systemy AI uczące się w oparciu o bazy danych, aktualizowane w czasie rzeczywistym objęte zostały procedurami szacowania ryzyka naruszenia bezpieczeństwa uczenia maszynowego (*AI security risk assessment*), w szczególności w zakresie zapewnienia prawidłowego zarządzania danymi wrażliwymi i ich prawidłowym wykorzystywaniem.

⁴⁹ Program komputerowy rozumiany jest jako zestaw rozkazów lub instrukcji przeznaczonych do użycia bezpośrednio lub pośrednio w komputerze w celu osiągnięcia określonego rezultatu.

⁵⁰ Por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 26 maja 2022 roku, sygn. akt III OSK 1189/21; wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 19 kwietnia 2021 roku, sygn. III OSK 836/21.

Ministerstwo
Cyfryzacji

GRAi

GRUPA ROBOCZA
DS. SZTUCZNEJ INTELIGENCJI